SI NHMI-JA NXIT POLARIZIMIN DHE RADIKALIZIMIN NË BALLKANIN PERËNDIMOR

Studim rasti

Skopje, 2026

Institute of Communication Studies

respublica

Titulli origjinal:
Како СММИ ја поттикнува поларизацијата и радикализацијата во Западен Балкан

Publisher:
Instituti për Studime të Komunikimit
rr. Jurij Gagarin 17/1-1, Shkup
www.iks.edu.mk

Për botuesin:
prof. dr. Zaneta Trajkoska

Autor:
prof. dr. Arije Antinori
Jordy Nijenhuis

Redaktor:
Bojan Georgievski

Përkthim nga maqedonisht në shqip:
Shenasi Jahiu

Edicioni:
ResPublica

Dizajni grafik:
Zoran Kardula

Rregullimi grafik:
Dejan Joveski

Vendi dhe data:
Shkup, 2026

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

327.8:[316.4.063.24+316.647.7](497-15)(047.31)

ANTINORI, Arije
Si nhmi-ja nxit polarizimin dhe radikalizimin në Ballkanin perëndimor [Електронски извор] : studim rasti / [autor Arije Antinori, Jordy Nijenhuis ; përkthim nga maqedonisht në shqip Shenasi Jahiu]. - Shkup : Instituti për Studime të Komunikimit, 2026. - (Edicioni ResPublica)

Начин на пристапување (URL):
https://respublica.edu.mk/wp-content/uploads/2026/04/si-nhmi-nxit-polarizimin-dhe-radikalizimin-ne-ballkanin-perendimor-al.pdf.
- Превод на делото: Како СММИ ја поттикнува поларизацијата и радикализацијата во Западен Балкан. - Текст во PDF формат, содржи 34 стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 14.05.2026. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон главите

ISBN 978-608-4805-84-7

1. Nijenhuis, Jordy [автор]
а) Странски влијанија -- Поларизација -- Радикализација -- Западен Балкан -- Истражувања

COBISS.MK-ID 68802309

British Embassy Skopje

UK International Development
Partnership | Progress | Prosperity

Ky produkt është përgatitur në kuadër të projektit “Monitorimi, zbulimi dhe ekspozimi i ndërhyrjeve të fshehta të huaja dhe manipulimit të informacionit”, financuar nga Qeveria e Mbretërisë së Bashkuar, me mbështetjen e Ambasadës Britanike në Shkup. Mendimet dhe qëndrimet e shprehura në këtë përmbajtje nuk pasqyrojnë çdo herë mendimet dhe qëndrimet e Qeverisë Britanike

REZYME EKZEKUTIVE

Ky botim bashkon dy analiza komplementare, të përgatitura nga Prof. Dr. Arije Antinori[1] dhe Jordy Nijenhuis[2], me qëllim që të shqyrtojë se si vepron ndërhyrja e huaj dhe manipulimi i informacionit (NHMI) në mjediset bashkëkohore të informacionit.

Analiza e parë, e përgatitur nga Prof. Antinori, ***Radikalizimi dhe NHMI në Ekosistemin Kibersocial të Ballkanit Perëndimor***, analizon Ballkanin Perëndimor si një hapësirë informacioni në të cilën HNMI-ja vepron përmes një infrastrukture hibride të përbërë nga platforma dixhitale, media tradicionale, aktorë politikë vendas dhe mekanizma gjithnjë e më të automatizuar që nxisin radikalizimin në rajon. Analiza e tij tregon se cenueshmëria e rajonit buron jo vetëm nga narrativat e huaja, por edhe nga sistemet e brishta mediatike, një mjedis politik i polarizuar dhe aktorët vendas të aftë për ta kthyer manipulimin e jashtëm në konflikt të brendshëm.

Analiza e dytë, e përgatitur nga Jordy Nijenhuis, ***Radikalizimi i Mjedisit: Si NHMI-ja shfrytëzon përçarjet ekzistuese***, ndërlidhet mbi këtë perspektivë, duke shqyrtuar se si mjedise të tilla informacioni ndikojnë te audiencat dhe shoqëritë me kalimin e kohës. Nijenhuis argumenton se radikalizimi sot nuk mund të kuptohet vetëm si një proces i rekrutimit të drejtpërdrejtë ideologjik në lëvizjet ekstremiste. Në vend të kësaj, kjo zhvillohet gjithnjë e më shumë përmes ekspozimit ndaj përmbajtjeve manipuluese që thellon mosbesimin, nxit përçarjet dhe normalizon interpretimet më ekstreme të realitetit. Ai prezanton konceptin e radikalizimit të mjedisit për të përfshirë më gjerësisht këtë proces, në të cilin objektivi nuk është vetëm individi i ekspozuar ndaj rrezikut, por edhe shoqëria në tërësi.

Nga pikëpamja metodologjike, autorët e trajtojnë këtë temë nga perspektiva të ndryshme, por komplementare. Antinori kombinon kornizën konceptuale me analizën krahasuese rajonale, duke u mbështetur në raportet institucionale, treguesit mediatikë dhe dixhitalë, vëzhgimet specifike të platformave dhe shembujt e përzgjedhur nga i gjithë Ballkani Perëndimor, me qëllim hartëzimin e ekosistemit kibersocial përmes të cilit qarkullon NHMI-ja, fiton besueshmëri dhe nxit radikalizimin. Nga ana tjetër, Nijenhuis ndjek një qasje konceptuale dhe ilustruese, duke përdorur kërkime ekzistuese, burime institucionale dhe studime të përzgjedhura rastesh nga Evropa dhe Ballkani Perëndimor për të eksploruar se si mjediset manipuluese dhe polarizuese të informacionit mund të nxisin radikalizimin me kalimin e kohës.

Qëllimi i këtij botimi është të kapërcejë kuptimet e izoluara dhe të ndara të dezinformimit, gjuhës së urrejtjes, polarizimit dhe radikalizimit. Në vend të kësaj, ky botim mbështet një qasje më të integruar që identifikon se këto fenomene janë të ndërthurura dhe veprojnë brenda të njëjtit mjedis informacioni. Një qasje e tillë është veçanërisht e rëndësishme në Ballkanin Perëndimor, ku kryqëzohen tensione politike të pazgjidhura dhe afatgjata, hapësira të brishta mediatike, mosmarrëveshje identiteti dhe ndikime të jashtme.

---

[1] **Arije Antinori** është Profesor i Kriminologjisë dhe Sociologjisë së Devijimit në Universitetin Sapienza të Romës dhe anëtar i Laboratorit për Kërkime mbi Dhunën Ndërpersonale (InterViRe) në Departamentin e Neuroshkencave Njerëzore. Ai mban një doktoraturë në "Kriminologji për Hetim dhe Siguri" dhe një doktoraturë në "Studime të Komunikimit dhe Medias". Antinori është një ekspert i lartë i BE-së për terrorizmin dhe krimin e organizuar transnacional (T.O.C.) në kuadër të disa rrjeteve dhe organeve evropiane, duke përfshirë EENeT, EUROPOL ECTC-AN, CEPOL, EFD, EUROMED, ERCOR, RAN dhe GIFCT. Ai është gjithashtu konsulent sigurie, trajnues i forcave të policisë, analist dhe trajnues gjeopolitik dhe OSINT, si dhe ekspert në mediat sociale dhe komunikimet strategjike. Ai është gjithashtu anëtar i WG-EXTREME pranë Shoqatës Evropiane të Kriminologjisë.

[2] **Jordy Nijenhuis** është trajnues dhe konsulent, si dhe bashkëthemelues i Dare to be Grey, një organizatë që synon të luftojë polarizimin, dezinformimin dhe urrejtjen. Ai është i përfshirë në fushata të ndryshme dhe trajnon profesionistë të medias në të gjithë botën mbi fushatat, rrëfimin e historive dhe luftimin e radikalizimit, gjuhës së urrejtjes dhe dezinformimit, me një fokus të veçantë në mediat sociale.

RADIKALIZIMI DHE FIMI NË EKOSISTEMIN KIBERNETIK-SOCIAL TË BALLKANIT PERËNDIMOR

prof. dr. Arije Antinori

1. Ballkani Perëndimor si një kornizë semantike

Koncepti i "Ballkanit Perëndimor" (BP) nuk korrespondon me një rajon gjeografik neutral, por me një kategori politiko-institucionale të ndërtuar nga jashtë. Në leksikun e Bashkimit Evropian, ai përcakton Shqipërinë, Bosnjën dhe Hercegovinën, Kosovën, Malin e Zi, Maqedoninë e Veriut dhe Serbinë si një hapësirë tranzicioni të orientuar drejt integrimit euroatlantik dhe zgjerimit të BE-së[3]. Pikërisht për këtë arsye, termi nuk përshkruan thjesht një zonë: ai klasifikon një pozicion në lidhje me Evropën e integruar, duke e shndërruar kështu gjeografinë në një hapësirë të hierarkizuar dhe duke krijuar një marrëdhënie asimetrike që mund të shfrytëzohet nga shtetet armiqësore që kërkojnë të destabilizojnë dhe kompromentojnë rendin demokratik të Ballkanit Perëndimor dhe, në mënyrë indirekte, ta bëjnë Bashkimin Evropian më vulnerabël. Kjo është edhe më e rëndësishme duke pasur parasysh se rajoni duhet të jetë i vendosur brenda një hapësire strategjike shumë më të gjerë - të kuptuar si një sistem ndërlidhjesh fenomenologjike ndërmesdhetare - të cilën unë e quaj "EUBalkaMENA", që përfshin BE-në, Ballkanin Perëndimor, Lindjen e Mesme dhe Afrikën e Veriut (MENA).

Koncepti i Ballkanit Perëndimor është i dobishëm në nivelet diplomatike dhe administrative, sepse bën të mundur organizimin e partneriteteve, reformave, kushtëzimeve dhe prioriteteve rajonale. Megjithatë, efektiviteti i tij institucional përkon me një brishtësi simbolike. Kategoria është hierarkike, sepse ndan një Evropë që është "tashmë e plotë" nga një Evropë që është "ende duke pritur"; është stigmatizuese, sepse mbart me vete stereotipe të paqëndrueshmërisë, korrupsionit, fragmentimit dhe konfliktit; dhe është homogjenizuese, sepse i sheshon vendet me histori, sisteme politike dhe trajektore gjeopolitike shumë të ndryshme në një kornizë të vetme[4].

BE-ja është aktori që e ka institucionalizuar në mënyrë më të plotë këtë term në aspektin teknik dhe normativ. Shtetet e Bashkuara e kanë përdorur atë kryesisht në një regjistër që lidhet me sigurinë dhe sanksionet, duke e lidhur rajonin me korrupsionin, brishtësinë e pasluftës, sigurinë euroatlantike dhe përmbajtjen e ndikimit armiqësor. Rusia, nga ana tjetër, e përdor këtë kategori në mënyrë ambivalente: nga njëra anë, e përdor në gjuhën e zakonshme diplomatike; nga ana tjetër, e delegjitimon atë si leksikon të zgjerimit euroatlantik, duke e krahasuar gjithnjë e më shumë me fjalorin e multipolaritetit, *Jugut Global, Lindjes Globale dhe shumicës globale*.[5]

Kjo enigmë semantike është thelbësore për të kuptuar FIMI-n. Më saktësisht, armiqësimi narrativ i Ballkanit Perëndimor mund të ndahet në gjashtë nivele analitike, secili prej të cilave vepron si një mjet për përzgjedhjen e kuptimit, hierarkizimin simbolik dhe predispozicionin ndaj manipulimit të informacionit:

- Paqartësia gjeografike: rajoni paraqitet si një hapësirë kufitare dhe jo si një pjesë plotësisht e stabilizuar e Evropës, gjë që e bën më të lehtë portretizimin e tij si një zonë që është në thelb e paplotë, e kthyeshme ose e hapur për kontestim.

[3] Council of the European Union, Thessaloniki Agenda (2003); EPRS (2023) Russia's Influence in the Western Balkans.

[4] EPRS (2023), cit.; SEENPM / Our Media (2025) Regional Overview and Country Reports for the Western Balkans.

[5] EEAS (2025) 2024 Report on EEAS Activities to Counter FIMI; EPRS (2023), cit.

- Efekti i përjashtimit: etiketimi/emërtimi sinjalizon një gjendje afërsie pa përkatësi të plotë, duke prodhuar një ndjenjë pezullimi politik që mund të përkthehet në mënyrë narrative në frustrim, pakënaqësi dhe mosbesim ndaj projektit euroatlantik.
- Stigma semantike: termi evokon repertorë diskursivë të sedimentuar - krizë, korrupsion, dhunë, prapambetje, paqëndrueshmëri - që ulin pragun e besueshmërisë për narrativat armiqësore dhe konfirmojnë stereotipet para-ekzistuese.
- Homogjenizimi: ngjeshja e trajektoreve të dallueshme kombëtare në një kategori të vetme rajonale zvogëlon kompleksitetin e konteksteve lokale dhe e bën më të lehtë zbatimin serial të të njëjtave korniza polemizuese ose konspirative.
- Përdorimi i rajonit duke krijuar siguri: kur Ballkani Perëndimor interpretohet kryesisht si një problem sigurie, vëmendja publike zhvendoset nga pluralizmi shoqëror në rreziqet e destabilizimit, duke favorizuar kështu narrativat e nxitura nga emergjencat, përjashtimore dhe polarizuese.
- Elasticiteti oportunist i kategorisë: formula është mjaftueshëm fleksibile për t'u plotësuar, varësisht nga konteksti, me kuptime të ndryshme - zgjerim, përmbajtje, ndikim, krizë, tranzicion - dhe është pikërisht ky elasticitet që e bën atë veçanërisht të përshtatshëm për manipulim strategjik.

2. Dixhitalizimi dhe mjedisi rajonal i informacionit

2.1 Një ekosistem shumë i lidhur me rezistencë të pabarabartë

Në përgjithësi, Ballkani Perëndimor sot përbën një rajon shumë të lidhur: të dhënat krahasuese më të fundit të disponueshme e vendosin mbulimin me internet midis afërsisht 86.7% në Bosnjë dhe Hercegovinë dhe 92.0% në Maqedoninë e Veriut, me Serbinë, Kosovën, Malin e Zi dhe Shqipërinë, të gjitha afër ose mbi 88%.[6] Përdorimi i mediave sociale është gjithashtu i përhapur, megjithëse me kujdesin e nevojshëm në lidhje me identitetet e mediave sociale, të cilat nuk korrespondojnë gjithmonë me individë unikë.

Megjithatë, treguesi vendimtar nuk është më qasja, por cilësia e ekosistemit të informacionit. Sintezat rajonale zbulojnë një model konvergjent: besimi në media në përgjithësi është në rënie; përdorimi i platformave sociale si burime lajmesh është në rritje; televizioni mbetet qendror, por nuk është më monopolist; kapja e medias vazhdon; njohuritë mbi median janë të ulëta ose të shpërndara në mënyrë të pabarabartë; përdoruesit më të rinj i trajtojnë gjithnjë e më shumë platformat si burime informacioni; dhe shkeljet etike në sferën dixhitale përsëriten me frekuencë të konsiderueshme.[7]

Prandaj, konsumi mediatik i Ballkanit Perëndimor është strukturalisht hibrid. Televizioni vazhdon të zërë një pozicion të fortë, veçanërisht në mesin e audiencave të rritura dhe të moshuara. Facebook mbetet i rëndësishëm si një hapësirë për shpërndarjen masive dhe normalizimin e kornizave. Instagram dhe TikTok janë gjithnjë e më të rëndësishëm për zbulimin e lajmeve në mesin e të rinjve dhe të rriturve të rinj. YouTube funksionon si një hapësirë për serializimin narrativ dhe kujtesën audiovizuale. Aplikacionet e mesazheve dhe Telegram funksionojnë si mjedise përshpejtimi, ndërtimi komuniteti dhe transmetimi. Në këtë mjedis, përmbajtja qarkullon përgjatë trajektoreve të shumëfishta: nga portali lokal te buletini i lajmeve televizive, nga kanali Telegram te faqja e pseudo-lajmeve dhe nga emisioni televiziv te përmbajtja video në Facebook ose X.

[6] DataReportal (2025) Digital 2025 / 2026: Albania; Bosnia and Herzegovina; Kosovo; Montenegro; North Macedonia; Serbia.

[7] SEENPM / Our Media (2025) Regional Overview and Country Reports for the Western Balkans.

Në vend të një inventari të thjeshtë të platformave dominuese, kjo shpërndarje duhet të lexohet si një model i diferencimit funksional nëpër mundësitë dixhitale. Në terma të studimeve mediatike, Ballkani Perëndimor merr formë si një sistem hibrid mediatik në të cilin zbulimi i lajmeve, ndërveprimi social, rekomandimi algoritmik dhe ripërdorimi ndërmjetës funksionojnë në një mënyrë të ndërlidhur: në Shqipëri, mbizotëron një kombinim më vizual dhe i përqendruar te celulari, i nxitur nga TikTok, Facebook dhe Instagram; në Bosnjë dhe Hercegovinë, dominimi i Facebook, Instagram dhe YouTube tregon një integrim më të madh midis rrjeteve sociale, klipeve video dhe riqarkullimit të përmbajtjes gazetareske; në Kosovë, pesha e kombinuar e Facebook, Instagram dhe TikTok pasqyron një peizazh më të ri informacioni të orientuar drejt qarkullimit të shpejtë; në Mal të Zi, Facebook, Instagram dhe X tregojnë një mjedis më të vogël, por me dendësi të lartë politiko-diskursive; në Maqedoninë e Veriut, roli i Facebook, Instagram dhe LinkedIn, së bashku me TikTok dhe Telegram, zbulon bashkëjetesën e audiencave të përgjithshme, mikro-publikut të politizuar dhe komuniteteve profesionale; në Serbi, së fundmi, Facebook, Instagram, YouTube, TikTok dhe aplikacionet e mesazheve formojnë ekosistemin më të gjerë dhe atë më të aftë për përhapje rajonale. Nga kjo rrjedh se rëndësia e një platforme varet jo vetëm nga shtrirja e saj numerike, por edhe nga funksioni që ajo kryen brenda ekosistemit të informacionit: zbulimi, intensifikimi emocional, arkivimi narrativ, koordinimi, pastrimi i informacionit ose integrimi në transmetimet kryesore.

2.2 Profilet e vendeve: Lidhshmëria, konsumi mediatik dhe dobësitë

Shqipëria ka afërsisht 2.45 milionë përdorues interneti, me një depërtim prej rreth 88.4%. Sistemi mbetet fuqishëm hibrid: televizioni mban një rol të rëndësishëm në mesin e audiencës së përgjithshme, ndërsa TikTok, Facebook dhe Instagram po fitojnë terren në mesin e publikut më të ri. Rreziqet më të përsëritura kanë të bëjnë me njohuritë e paplota mediatike, përqendrimin e tregut, praktikat e ribotimit/kopjimit-ngjitjes në të gjitha mediat, kufijtë e paqartë midis gazetarisë profesionale dhe përmbajtjes sociale, si dhe dobësitë e lidhura me sigurinë online të fëmijëve.[8]

Bosnja dhe Hercegovina regjistron rreth 2.72 milionë përdorues interneti dhe 2.20 milionë llogari në mediat sociale. Është një nga rastet më të cenueshme: raportet rajonale e vendosin atë në fund të Indeksit Evropian të Edukimit Mediatik. Besimi në media është shumë i ulët, rreth 15%, dhe mediat online tani kanë arritur pothuajse të njëjtën shtrirje si televizioni. Facebook mbetet platforma dominuese, e ndjekur nga Instagram dhe YouTube. Kjo përkeqësohet nga fragmentimi i thellë politiko-etnik, vazhdimësia e gjuhës së urrejtjes dhe një mjedis informacioni shumë i ekspozuar ndaj propagandës dhe polarizimit.[9]

Kosova ka rreth 1.50 milion përdorues interneti dhe 855,000 llogari në mediat sociale. Struktura e saj demografike e re ka një efekt të dukshëm në konsumin e saj informativ: televizioni mbetet burimi më i përdorur gjerësisht, por Facebook, Instagram dhe TikTok po fitojnë peshë si hapësira për zbulimin e lajmeve dhe socializimin politik. Sa i përket rrezikut, Kosova është një nga rastet më të dokumentuara në lidhje me cenueshmërinë e të miturve: në një studim të të miturve të moshës 11-16 vjeç, më shumë se 90% qëndronin online për një deri në gjashtë orë në ditë, më shumë se 90% zotëronin një smartphone, dhe YouTube dhe Instagram dolën si platformat e preferuara; TikTok u perceptua si një nga mjediset në të cilat ngacmimi kibernetik ishte më i shpeshtë. Në nivel sistemik, Kosova vendoset në një grup me **cenueshmëri të lartë ndaj dezinformimit dhe ndikimit të huaj keqdashës.**[10]

[8] DataReportal Albania (2025); SEENPM Albania (2025); UNICEF Albania / Safe Online materials.

[9] DataReportal Bosnia and Herzegovina (2025); SEENPM Bosnia and Herzegovina (2025); Media Literacy Index (2026).

[10] DataReportal Kosovo (2025); SEENPM Kosovo (2025); Saliu et al. (2022); Democracy Plus (2024) Vulnerability Index of Disinformation in Kosovo.

Mali i Zi regjistron rreth 566,000 përdorues interneti dhe 445,000 llogari në mediat sociale. Platformat kryesore më të rëndësishme janë Facebook, Instagram dhe X. Këtu, çështja qendrore nuk është vetëm përdorimi i platformës, por edhe lidhja midis mjedisit dixhital, pronësisë së medias dhe ndikimit të jashtëm. Raporte të ndryshme tregojnë për projektimin e fortë të Serbisë në ekosistemin mediatik të Malit të Zi dhe boshllëqe serioze në mbrojtjen online të të miturve. Kërcënimet ndaj gazetarëve po zhvendosen gjithnjë e më shumë në sferën dixhitale, ndërsa edukimi mediatik ende nuk është institucionalizuar në mënyrë të mjaftueshme.[11]

Maqedonia e Veriut është vendi më i lidhur në grup, me depërtim të internetit prej rreth 92.0%. Të dhënat tregojnë një mosbesim të theksuar ndaj cilësisë së informacionit: 71% e të anketuarve besojnë se media ofron përmbajtje sipërfaqësore. Një pjesë e konsiderueshme e publikut e ka të vështirë të bëjë dallimin midis burimeve të besueshme dhe fushatave manipuluese. Sa i përket platformave, rasti maqedonas është ndër më të mirë-hartuarit: Facebook, Instagram, TikTok, X dhe Telegram shfaqen si vektorë të fushatave të koordinuara, profileve të automatizuara, grupeve konspirative dhe mjediseve të dhomës së jehonës.[12]

Serbia është rasti më i rëndësishëm nga ana sasiore: afërsisht 6.13 milionë përdorues interneti dhe 4.83 milionë llogari në mediat sociale, me audiencë shumë të madhe potenciale për rritje në YouTube, Instagram, Facebook dhe TikTok. Megjithatë, sistemi mbetet i përqendruar fort te televizioni. Televizioni është burimi më i përdorur i informacionit - disa segmente të popullsisë e shikojnë atë deri në tetë orë në ditë - ndërsa vetëm rreth 30% raportojnë se u besojnë mediave dhe 96.7% vazhdojnë të ndjekin televizionin, edhe pse 81.5% përdorin aplikacione mesazhesh. Sa i përket rrezikut, burimet e Freedom House, OSBE-së dhe OKB-së/BE-së tregojnë të gjitha për një përkeqësim të lirisë së internetit, fushata frikësimi kundër gazetarëve dhe përdoruesve të mediave sociale, si dhe një nivel të konsiderueshëm të dhunës dixhitale, veçanërisht kundër grave dhe grave të reja.[13]

2.3 Grupmoshat, përdoruesit online dhe cenueshmëria e diferencuar

Mund të identifikohen të paktën pesë grupe moshash dhe grupe ekspozimi. I pari është grupmosha 11-16 vjeç, shumë e ekspozuar ndaj ngacmimit kibernetik, ngacmimit, kërkesave të papërshtatshme, zhytjes së zgjatur në mjedise të platformuara dhe përdorimit të hershëm të telefonave inteligjentë, mediave sociale dhe lojërave online. I dyti është grupi 15-24 vjeç, i cili është thelbësor për socializimin e informacionit me prioritet social: zbulimin e lajmeve në Instagram, TikTok, YouTube dhe aplikacionet e mesazheve, ekspozimin ndaj mikro-videove, politikën e memeve, politikën e influencuesve dhe përmbajtjen e optimizuar emocionalisht. I treti është segmenti 25-44 vjeç, që kombinon konsumin e lajmeve, përdorimin e aplikacioneve të mesazheve, punën dixhitale dhe cenueshmërinë ndaj përmbajtjes gjeopolitike, ekonomike dhe anti-elite. I katërti është grupi 45-64 vjeç, në të cilin televizioni mbetet i fortë, por Facebook, portalet dhe grupet e mesazheve lehtësojnë ekosistemin informativ midis mediave tradicionale dhe sferës dixhitale. I pesti është grupi mbi 65 vjeç, akoma më i varur nga televizioni, radioja dhe burimet hierarkike dhe për këtë arsye i ekspozuar ndaj një forme specifike cenueshmërie: përkthimi i kornizave manipuluese në rutina të përditshme informacioni.[14]

[11] DataReportal Montenegro (2025); SEENPM Montenegro (2025); Montenegro Media Institute (2025).

[12] DataReportal North Macedonia (2025); SEENPM North Macedonia (2025); IKS (2025), cit.

[13] DataReportal Serbia (2025); SEENPM Serbia (2025); OSCE Serbia (2026); Freedom House Serbia.

[14] Saliu et al. (2022); UNICEF Serbia (2024/2026); UNICEF Albania / Safe Online; Montenegro Media Institute (2025); OSCE Serbia (2023).

Sa i përket kulturës së memeve dhe lojërave online, baza empirike është më e dobët, por jo e parëndësishme. Lojërat shfaqen si një hapësirë për të rinjtë e karakterizuar nga ekspozimi i lartë dhe rregullimi i ulët shoqëror, dhe meritojnë vëmendje veçanërisht në format e tyre të ngjashme me lojërat - Discord, bisedat zanore dhe komunitetet paralele - megjithëse, aktualisht, ato ende nuk janë shfaqur si një vektor i hartuar plotësisht i FIMI-t rajonal.

3. Ekosistemi i medias dhe platformave: Si FIMI bëhet i besueshëm

Në Ballkanin Perëndimor, qarkullimi i narrativave ruse ose pro-ruse varet më pak nga një megafon i vetëm qendror sesa nga një ekosistem transmetimesh. Rruga e përsëritur e identifikuar është:

Burimi rus ose pro-Kremlin → Telegram / Sputnik / RT / faqet mbështetëse → portale lokale, tabloide, televizion, politikanë rajonalë → amplifikim i mëtejshëm në Facebook, YouTube, X dhe Instagram.

Brenda këtij qarku, vektorët lokalë nuk janë ndihmës; ato janë vetë kushti i efektivitetit manipulues.

3.1 Mediat tradicionale, tabloidët dhe shpërlarja e përmbajtjeve

Gjatë fazës infodemike të viteve 2018-2020, shtylla kurrizore e përhapjes nuk përbëhej vetëm nga mediat sociale. Një studim i bazuar në 74 fushata të konfirmuara dhe afërsisht 32 milionë ndërveprime arrin në përfundimin se Facebook ishte fuqishëm i pranishëm, por televizioni, gazetat dhe mediat komunitare/lokale mbetën më të rëndësishme si kanale shpërndarjeje. Gazetat dhe revistat periodike u shfaqën në mbi 70% të fushatave, mediat lokale në mbi 60%, mediat shtetërore në afërsisht 45% dhe mediat private në 82%.[15] Përfundimi strukturor është i qartë: në Ballkanin Perëndimor, shkalla kryesore e dezinformimit është hibride dhe jo thjesht sociale.

Brenda kësaj arkitekture, Sputnik Srbija dhe RT Balkan funksionojnë si qendra të lokalizimit. Përmbajtja e prodhuar ose e adaptuar në serbisht është lehtësisht e ribotueshme në të gjithë hapësirën boshnjako-kroate-malazeze-serbe (BCMS), duke ulur koston e përkthimit kulturor dhe duke rritur vëllimin e shpërlarjes së informacionit. Pika kyçe nuk është vetëm arritja e drejtpërdrejtë te audienca, por edhe ripërdorimi i saj. Përmbajtja ruse ose pro-ruse hyn në qarkun mediatik vendas nëpërmjet ribotimit të lirë, atribuimit jo transparent, riformulimit dhe rikontekstualizimit, të cilat e bëjnë origjinën e burimit më pak të identifikueshme.

3.2 Telegram

Sa i përket platformave sociale, kërcimi cilësor më i dukshëm ka të bëjë me Telegramin. Monitorimi i kryer në vitet 2023-2024 në Bosnjë dhe Hercegovinë, Kosovë dhe Serbi tregon rëndësi të diferencuar sipas vendit: Kosova regjistron një vëllim shumë të lartë në Telegram, Bosnja dhe Hercegovina po ashtu, ndërsa në Serbi Facebook mbetet shumë i pranishëm. Sidoqoftë, Telegram shfaqet si një hapësirë e privilegjuar për përmbajtje nacionaliste, anti-NATO dhe pro-Kremlin. Janë identifikuar trembëdhjetë kanale në serbisht dhe rusisht me më shumë se 230,000 abonentë në total, së bashku me një kanal me më shumë se 54,000

[15] European Parliament (2021) Mapping Fake News and Disinformation in the Western Balkans and Identifying Ways to Effectively Counter Them.

ndjekës të lidhur me dhjetëra kanale të tjera, dhe një tjetër të lidhur me Dejan Beriç, një luftëtar i huaj serb aktiv në Donbas që nga viti 2014, i cili është bërë, brenda hapësirës serbishtfolëse, një figurë lidhëse midis militantizmit pro-rus, rekrutimit vullnetar, dëshmisë së luftës dhe narrativës heroike-identitare. Në këtë kontekst, rëndësia e tij nuk qëndron vetëm në famën personale, por edhe në faktin se ai funksionon si një vektor i autentikimit simbolik: ai e kthen propagandën në përvojë të jetuar, kauzën gjeopolitike në biografi militante dhe kornizën pro-ruse në një repertor moral.

Nga ana funksionale, Telegram është platforma më e përshtatshme për radikalizim intensiv dhe para-mobilizim: kanale transmetimi, grupe, përcjellje, transmetim ndërkanalësh, mbledhje fondesh, klipe të shkurtra, tone apokaliptike, alarmizëm identiteti, mobilizim i shpejtë dhe një lëvizje pothuajse e menjëhershme drejt faqeve specifike, YouTube ose tabloideve. Në Ballkanin Perëndimor, objektivat më të ekspozuar janë kryesisht publiku serbishtfolës në Serbi, veri të Kosovës, Republika Srpska dhe Mal të Zi; Temat më të përsëritura janë Kosova, NATO e vitit 1999, poshtërimi i Serbisë, mbrojtja e identitetit ortodoks/serb, anti-BE, anti-NATO dhe lufta në Ukrainë e lexuar si një përballje Rusi-Perëndim.[16]

3.3 Facebook

Facebook mbetet kanali kryesor masiv i ekosistemit kibernetik-social. Audiencat e tij të synuara janë më të gjera se ato të Telegramit: publiku i gjerë, grupet qytetare, komunitetet lokale, rrjetet e diasporës dhe grupet e të rriturve dhe ndërgjeneracioneve. Temat e përsëritura në platformë përfshijnë krizat institucionale, kujtesën e luftës, referendumet, identitetin kombëtar, standardet e dyfishta të BE-së, dyshimet për një konspiracion perëndimor dhe korniza të përqendruara në mbrojtjen e vlerave tradicionale. Platforma funksionon përmes faqeve të pseudo-lajmeve, grupeve lokale, memeve, postimeve të ngarkuara emocionalisht, riqarkullimit të klipeve televizive dhe fushatave të hashtag-eve ose bojkotit; rasti maqedonas #Bojkot / #Bojkotiram mbetet emblematik, pasi tregon se si një hashtag mund të funksionojë si një mjet i grumbullimit dhe protestës diskursive, duke kanalizuar pakënaqësinë ekonomike, mosbesimin politik dhe indinjatën e përditshme në një kornizë që është menjëherë e ndashme dhe e lehtë për t'u transmetuar.

Facebook është më pak militant se Telegram, por më i fortë në transmetimin e tij. Është e rëndësishme të theksohet se transmetimi do të thotë procesi përmes të cilit kornizat që fillimisht janë margjinale, sektoriale ose të radikalizuara normalizohen në mënyrë progresive, domethënë, rikthehen brenda formave komunikuese të perceptuara si të zakonshme, të njohura dhe shoqërisht legjitime. Facebook ka aftësinë ta shndërrojë protestën në rrjete të dendura sociale, të ulë kostot e angazhimit dhe ta bëjë organike atë që fillon si një fushatë. Rreziku i radikalizimit është, pra, mesatar-i lartë, por mbi të gjitha kumulativ: mobilizimi rritet kur ekzistojnë tashmë rrjete sociale ose territoriale që mund ta shndërrojnë indinjatën në pjesëmarrje offline, por pjesëmarrje "lidhëse".

3.4 YouTube

YouTube ka më pak rëndësi për koordinimin e shpejtë sesa për thellësinë narrative, autoritetin e perceptuar, kujtesën politike dhe serializimin e kornizave, siç tregohet nga monitorimi i kryer në më shumë se 70 orë përmbajtje nga 13 kanale me mbi 2.9 milionë ndjekës në total. Kjo e bën platformën veçanërisht efektive për Kosovën, vitin 1999, NATO-n, viktimizimin historik serb, idenë e Rusisë si një aleat natyror, dekadencën e Perëndimit dhe tradhtinë evropiane.[17]

[16] RAN (2022) Online Radicalisation and P/CVE Approaches in the Western Balkans; EUISS (2023) Feeling the Pulse; ISD (2024/2026), cit.

[17] ISD (2024/2026), cit.; review scientifiche richiamate nel testo originale su YouTube e radicalizzazione.

Rreziku i radikalizimit në YouTube është mesatar-i lartë, por ndodh kryesisht përmes përsëritjes dhe narrativës së gjatë. Përshkallëzimi funksionon përmes nxjerrjes së klipeve (video), qarkullimit të emisioneve televizive, ripërdorimit të programeve televizive dhe ndërthurjes me mediat tradicionale. Më saktësisht, YouTube e shndërron narrativën në armë kur lejon që një histori komplekse politike të ndahet në njësi të shkurtra audiovizuale, të lehta për t'u rikontekstualizuar dhe shumë të ripërdorshme, të cilat më pas mund të riqarkullohen në platforma të tjera si provë, rrëfim, demaskim ose artefakte përkujtimore. Teksti gjithashtu kujton rolin e Happy TV dhe të kanaleve të tjera që ripropozojnë përmbajtje politike dhe përkujtimore për një audiencë tashmë të predispozuar. Në këtë kuptim, YouTube nuk është platforma që mobilizohet më shpejt, por ajo që ndërton horizontin interpretues brenda të cilit mobilizimi i ardhshëm bëhet legjitim, moralisht i justifikueshëm dhe narrativisht koherent.

3.5 X

X ka depërtim më të kufizuar në masë, por peshë të konsiderueshme në përcaktimin e axhendës midis elitave, gazetarëve, politikanëve, aktivistëve dhe diasporës. Përdoret për të lançuar hashtagje, për të kthyer përvjetorët ose incidentet në korniza politike, për t'u ofruar materiale gazetarëve dhe për të përshpejtuar dukshmërinë e kornizave më përçarëse në orët e para të një krize. Ndikimi i tij është më pak i drejtuar nga komuniteti sesa ai i Telegramit dhe më pak sedimentar sesa ai i Facebook-ut, por shumë i fuqishëm për sa i përket shpejtësisë së vendosjes së kornizave dhe zinxhirëve ndërmjetës të transmetimit.[18]

3.6 Faqet e automatizuara, pseudo-lajmet dhe rrjetet e shpërlarjes së informacionit

Një tjetër komponent qendror i skenarit të hartuar këtu është shfaqja e faqeve të automatizuara dhe rrjeteve të shpërlarjes së përmbajtjeve. Nga perspektiva e FIMI-t, kjo është një nga infrastrukturat më efikase. Hetimi i RFE/RL mbi rrjetin "Pravda / Portal Kombat" dokumenton se, midis marsit dhe korrikut 2024, katër faqe në serbisht, boshnjakisht, maqedonisht dhe shqip publikuan më shumë se 70,000 artikuj, me më shumë se 67,000 artikuj vetëm në faqen serbe. Kalimi nga Telegram në faqe u bë brenda 3 deri në 12 minutash, duke përdorur mjete të tilla si VK Video dhe Yandex për përkthim, prodhim dhe shpërndarje.[19]

Këto faqe kanë një kapacitet më të ulët për radikalizim të drejtpërdrejtë sesa Telegram, por një potencial shumë të lartë për t'u përdorur si armë: ato ofrojnë qëndrueshmëri, indeksueshmëri, vëllim, pluralizëm të rremë të burimeve, mohueshmëri dhe SEO. Ato janë ideale për ta kthyer përmbajtjen e prodhuar në një kanal propagandistik në një "artikull" që portalet, faqet dhe komentuesit e tjerë mund ta citojnë më pas si informacion të zakonshëm.

[18] IKS (2025), cit.

[19] Viginum (2024) Portal Kombat; RFE/RL (2024) How Russia Spreads Fake News in the Balkans; EEAS (2025) 3rd EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats.

Tabela 1. Platformat, funksionet dhe përdorueshmëria e FIMI-t

PLATFORMA	INFRASTRUKTURA/ LOGJIKA	RADIKALI-ZIMI	PËRSHKALL-ËZIMI	MOBILIZIMI	PËRD-ORUES-HMËRIA E FIMIT-t
Telegram	Kanale, grupe, përc-jellje, rele ndërplat-formë	I lartë: ko-munitete të dendura, identitete antagoniste, përshkallëzim emocional	I lartë: koordinim, mbledhje fondesh, shpërlarje fillestare informacioni, vazhdimësi e rrjetit.	Mesatar-i lar-të: përgatitja dhe koordini-mi më shumë sesa shtrirja masive	Shumë e lartë
Facebook	Faqet, grupet, komu-nitetet lokale, dia-spora	Mesatar: sedimentim në vend të shok-ut	Mesatar-i lar-të: shënjes-trim social dhe norma-lizim	I lartë: koor-dinim logjistik dhe shpërnd-arje e kor-nizës	E lartë
YouTube	Shfaqje bisedash, klipe, serialitete, kujtesë audiovizuale	Mesatar-i lartë: thellësi narrative dhe autoritet i perceptuar	Mesatar: ripërdor-imi, nxjerrja e klipeve, kohëzgjatja e gjatë	Mesatar: legjitimon dhe përgatit më shumë sesa koordinon	Mesata-re-e lartë
X / Twitter	Përcaktimi i axhen-dave, hashtag-eve, elitat, gazetarët	Mecatar: for-cim diskursiv midis publikut të politizuar	I lartë për korniza dhe kriza të shpejta	Mesatar: i fu-qishëm midis elitave, më i ulët midis publikut të gjerë	Mesatare
Faqe të automa-tizuara / pseudo lajme	Përkthim, dyfishim, indeksim, pastrim parash	Efekt i drejtpërdrejtë i ulët-mesëm	Shumë i lartë: vëllim, këmbëngulje, mohueshmëri	I ulët direkt, i lartë indirekt	Shumë e lartë
TV / tabloide / portale mainstre-am	Shtrirje masive, re-putacion i dukshëm, stafetë vendase	Mesatar-i lartë: ndërtimi i logjikës së shëndoshë	I lartë: zbutje dhe legjiti-mim	Mesatar-i lartë: mun-dëson efektet politike dhe protestat	Shumë e lartë

4. FIMI, radikalizimi dhe analiza e vendit/platformës

4.1 Pasqyra rajonale dhe modeli operacional

Kombinimi më funksional për FIMI-n në Ballkanin Perëndimor është ai që lidh Telegram-in me faqet/portalet e automatizuara, pastaj me mediat/tabloidët/televizionin lokal dhe së fundmi me qendrat e lokalizimit si Sputnik/RT, me Facebook-un dhe YouTube-in që luajnë një rol plotësues të normalizimit dhe thellësisë narrative, dhe X që funksionon si një përshpejtues krizash. Kjo arkitekturë gjeneron tre procese të dallueshme, por të ndërvarura:

X. **Radikalizim:** një proces i fuqizimit kognitiv-afektiv përmes të cilit përdoruesi rilexon ng-jarje komplekse brenda kornizave antagoniste, identitare ose konspirative që bëhen gjith-një e më të thjeshtuara dhe të polarizuara moralisht.

Y. **Armiqësim:** transformimi i mundësive të platformës, formateve të medias dhe vektorëve të transmetimit në instrumente operative të ndikimit, presionit, frikësimit simbolik ose koordinimit - domethënë, në mjete të afta për të prodhuar efekte përtej qarkullimit të thjeshtë të një mesazhi.

Z. **Mobilizim:** kalimi nga pritja dhe ndarja e kornizave në gatishmërinë për të vepruar - online ose offline - përmes protestës, aderimit, mbledhjes së fondeve, rekrutimit, presionit social ose pjesëmarrjes në repertorët e konfliktit.

Nga kjo rrjedh se radikalizimi më intensiv ka tendencë të zhvillohet në vende me identitet të lartë, armiqësimi më efikas kalon përmes infrastrukturave hibride, kurse mobilizimi më efektiv lind kur përmbajtja përçarëse zbutet dhe përkthehet në konflikt politik lokal.

Prandaj, mund të identifikohet një **model operacional me shtatë faza:**

1. Zbulimi i cenueshmërisë: identifikimi paraprak i ankesave, ndarjeve të identitetit, kujtimeve traumatike, segmenteve demografike dhe dritareve politike të ndjeshme ndaj aktivizimit narrativ.

2. Paketimi i narrativave: përkthimi i këtyre dobësive në korniza të thjeshta, të shënuara emocionalisht, të njohshme nga ana kulturore dhe lehtësisht të adaptueshme në mjedise të ndryshme platformash.

3. Mbjellja fillestare: futja e përmbajtjes në kanale me moderim të ulët ose shumë ideologjike, ku mesazhi mund të fitojë intensitet, koherencë dhe shenjat e para të tërheqjes.

4. Shpërlarja e përmbatjes dhe zbutja: përvetësimi i përmbajtjes nga portalet, komentatorët, mediat lokale ose aktorët politikë që e zbusin origjinën e saj të jashtme dhe e rikodifikojnë atë si një çështje të brendshme, të besueshme dhe të ndashme.

5. Amplifikimi ndërplatformor: qarkullimi sinkron ose sekuencial i kuadrit nëpër platforma të ndryshme, secila prej të cilave forcon një komponent specifik - shpejtësinë, emocionin, kujtesën, legjitimimin, dukshmërinë ose koordinimin.

6. Konvertimi në efekte: transformimi i ekspozimit të narrativës në efekte të matshme në aspektin e perceptimit, axhendës, sjelljes politike ose mobilizimit *offline*.

7. Përshtatja dhe qëndrueshmëria: rikalibrimi i vazhdueshëm i përmbajtjes, objektivave dhe vektorëve në bazë të reagimeve brenda mjedisit të informacionit, në mënyrë që të zgjatet jeta e dobishme e fushatës dhe të ruhet kapaciteti i saj për riaktivizim.

Kjo sekuencë ndihmon në shpjegimin pse etiketimi "dezinformim rus" është shpesh e pamjaftueshme: problemi nuk qëndron vetëm në origjinën e mesazhit, por edhe në aftësinë e tij për të gjetur ndërmjetësues, transmetime dhe dobësi të brendshme.

4.2 Serbia

Serbia është rasti më i rëndësishëm. Këtu, vektori pro-rus nuk është normalisht antiqeveritar; përkundrazi, ai shpesh përforcon konfigurimin ekzistues të pushtetit duke delegjitimuar opozitën, protestat dhe shoqërinë civile si instrumente të revolucioneve të supozuara me ngjyrime perëndimore. RT Balkan dhe Sputnik Serbia veprojnë pa pengesa si gjeneratorë dhe adaptues të narrativave. Mediat kryesore pro-qeveritare mbledhin rregullisht përmbajtjen e tyre. Shpërlarja e përmbajtjeve përmes tabloidëve dhe transmetuesve vendas e shndërron presionin e jashtëm informativ në logjikë të brendshme të shëndoshë.[20]

[20] European Western Balkans (2024) Russian State Media in Serbia Support the Government with Anti-Western Narratives; RSF (2024), cit.; Reuters (2022).

Në nivelin mediatik, Serbia është gjithashtu bërthama sasiore e ekosistemit rajonal: audiencë e madhe për YouTube, Instagram, Facebook dhe TikTok, një centralizim jashtëzakonisht i fortë i televizionit, përdorim i gjerë i aplikacioneve të mesazheve dhe një hapësirë ndërkufitare serbishtfolëse që mundëson përhapjen në Bosnjë dhe Hercegovinë, Mal të Zi dhe Kosovë. Sa i përket mobilizimit të integruar online dhe *offline*, demonstratat hapur pro-ruse të mbajtura në Beograd në mars të vitit 2022 duhet të kujtohen gjithashtu si një shenjë e thellësisë simbolike dhe politike të ekosistemit pro-Kremlin.

4.3 Bosnja dhe Hercegovina / Republika Srpska

Në Bosnjë dhe Hercegovinë, modeli më i qartë ka të bëjë me konvergjencën midis ekosistemit pro-Kremlin, Republika Srpska, dhe axhendës separatiste/anti-shtetërore të promovuar nga Milorad Dodik, udhëheqësi kryesor politik i Republika Srpska dhe një aktor që për vite me radhë ka përdorur konfliktin institucional me Sarajevën për të konsoliduar mbështetjen e brendshme dhe për të ripërcaktuar kufijtë e autonomisë së entitetit serb. Në këtë kontekst, FIMI kryqëzohet me revizionizmin historik, kujtesën e luftës, identitetin serb, delegjitimimin e marrëveshjes së Dejtonit dhe mbrojtjen diplomatike ruse: Moska vepron jo vetëm si një burim narrativ i jashtëm, por edhe si një shumëzues i legjitimitetit për pozicionet lokale që kontestojnë qëndrueshmërinë e shtetit boshnjak dhe e paraqesin përfshirjen perëndimore si një imponim armiqësor. Funksioni i ekosistemit pro-Kremlin, pra, nuk është thjesht propagandistik, por lidhës, duke lidhur axhendën gjeopolitike të Rusisë, sipërmarrësinë politike lokale dhe normalizimin e diskursit separatist.

Kombinimi i fragmentimit institucional, cenueshmërisë informative dhe vazhdimësisë me hapësirën mediatike serbishtfolëse e bën Bosnjën dhe Hercegovinën, dhe veçanërisht Republikën Srpska, një nga pikat më të qarta të kontaktit midis ndikimit të huaj dhe destabilizimit të brendshëm.

4.4 Kosova

Kosova është teatri në të cilin kombinimi online-offline i destabilizimit territorial dhe luftës së informacionit është më i dukshëm. Krizat në veri, dhe veçanërisht sulmi në Banjskë i shtatorit të vitit 2023, treguan se si një episod sigurie mund të gjenerojë majën e angazhimit dezinformues, manipulimit vizual, teorive të konspiracionit, zhvendosjes së fajit anti-perëndimor dhe kornizave të frikës dhe viktimizimit serb.[21]

Në nivelin dixhital, Kosova është veçanërisht e ekspozuar sepse kombinon një mjedis rinor thellësisht të socializuar në platforma, një ekosistem mediatik në zgjerim, ndjeshmëri të lartë ndaj dezinformimit dhe vlerën e fortë simbolike të çështjes territoriale. Telegram, Facebook, portalet në gjuhën serbe dhe transmetimet ndërkufitare luajnë një rol vendimtar këtu në transformimin e shpejtë të krizës në një luftë narrative shumështresore.

4.5 Mali i Zi

Mali i Zi përfaqëson rastin në të cilin **dimensioni i kërcënimit hibrid duket më i dukshëm në kuptimin e ngushtë të fjalës**. Shoku kibernetik i vitit 2022 tregoi se sa i prekshëm mund të jetë një shtet i vogël dhe shumë i ekspozuar ndaj NATO-s ndaj presionit hibrid, madje edhe në prani të atribuimeve të diskutueshme publike. Në planin informativ, Mali i Zi është gjithashtu një nga vendet në të cilat ka aktivitet të fortë të diplomacisë dixhitale ruse, narrativë anti-NATO, korniza të sovranitetit të humbur dhe përdorim politik të identitetit serb dhe ortodoks.[22]

Këtu FIMI lulëzon në një kontekst në të cilin pronësia e medias, ndikimi i jashtëm, polarizimi i identitetit dhe dobësitë dixhitale mbivendosen në mënyra veçanërisht të ngushta.

[21] Democracy Plus (2024), cit.; QKSS (2024) Kosovo in Russian Foreign Policy Discourse; Reuters (2024).

[22] Reuters (2022); SEENPM Montenegro (2025).

4.6 North Macedonia

Maqedonia e Veriut është rasti më i dobishëm për të kuptuar **përdorimin e mosmarrëveshjeve të identitetit si një vektor FIMI**. Pas bllokimit grek të trajektores së vendit drejt NATO-s, referendumi i emrit i vitit 2018, Marrëveshja e Prespës dhe vetoja pasuese bullgare në rrugën evropiane i dhanë Moskës dhe ekosistemeve pro-ruse material ideal narrativ: tradhti kombëtare, poshtërim, humbje identiteti, imponim perëndimor dhe erozion i vlerave tradicionale.[23]

Fushatat e koordinuara janë vërejtur në Facebook, Instagram, TikTok, X dhe Telegram, së bashku me përdorimin e profileve të automatizuara, grupeve konspirative në Facebook, Telegramin si një dhomë jehone dhe radikalizimin e temave antigjinore, antiestablishment dhe antiperëndimore. Në këtë kuptim, **Maqedonia e Veriut mund të përbëjë një laborator hibridizimi midis pakënaqësisë lokale dhe narrativave ruse**.

4.7 Shqipëria

Shqipëria është vendi në të cilin **provat e operacioneve të drejtpërdrejta ruse duken më të dobëta**. Kjo nuk do të thotë mungesë rreziku. Megjithatë, hulumtimi i cituar në tekst tregon qarkullimin e narrativave armiqësore ndaj NATO-s dhe BE-së, transmetimin lokal të deklaratave ruse ose serbe dhe një model mbizotërues të depërtimit indirekt bazuar në importimin e narrativave, jehonën mediatike dhe shpërlarjen e përmbajtjeve përmes mediave lokale ose përfaqësuesve rajonalë.

Ankorimi relativisht më i fortë euroatlantik i vendit kufizon thellësinë strukturore të një depërtimi të tillë, por **nuk eliminon mundësinë e kontaminimit informativ dhe konvergjencës taktike midis kornizave anti-perëndimore dhe polarizimit të brendshëm**.

[23] BIRN Albania (2024); NDI Albania (2025).

Tabela 2. Matrica krahasuese e vendit/platformës

VENDI / ZONA	OPERACIONI / FUSHATA KRYESORE	VEKTORËT KRYESORË	SYNIMI / EFEKTI	ONLINE / OFFLINE	ATR	PSE KA RËNDËSI
RAJONAL	Portal Kombat / rrjeti 'Pravda' në disa gjuhë ballkanike	faqet e klonimit, automatizimi, transmetimi nga burime pro-ruse, Telegram, RT	ngopja e informacionit, shpërlarja e përmbajtjes, depërtimi në Serbi dhe përhapja në BH, Shqipëri dhe Maqedoninë e Veriut	online	A/B	Rasti më i fortë i një infrastrukture transnacionale që i atribuohet një ekosistemi pro-rus
Serbia	RT Balkan / Sputnik Srbija + shpërlarje përmbajtjesh përmes mediave pro-qeveritare	portale, televizion, tabloide, media sociale	delegjitimimi i protestave, opozitës dhe shoqërisë civile; kornizim anti-BE/anti-NATO	online + transmetim + offline	B	Qendra kryesore e hapësirës serbishtfolëse dhe e zbutjes narrative
Bosnja dhe Hercegovina / RS	Mbështetje informative dhe politike për Dodikun / narrativën separatiste	Media serbishtfolëse, deklarata ruse, ekosistemi i RS-së	erozioni i shtetësisë boshnjake, polarizimi etnik, delegjitimimi i Perëndimit	online + institucional + offline	B	Pika e konvergjencës midis axhendës lokale dhe projeksionit rus
Kosova	Përshkallëzim informativ rreth krizave në veri dhe Banjskës	Portalet serbe/pro-serbe, mediat sociale, dezinformimi ndërkufitar	intensifikimi i frikës, delegjitimimi i Kosovës, KFOR-it dhe Perëndimit	Online e koordinuar + offline	B/C	Teatri më i qartë i konvergjencës midis ngjarjeve në terren dhe luftës së informacionit
Mali i Zi	Shok-u kibernetik i vitit 2022 + presioni i FIMI-t	sulmet kibernetike, aktiviteti diplomatik rus në Facebook, ekosistemi i informacionit të jashtëm	presion mbi një shtet të NATO-s, mosbesim institucional, polarizim gjeopolitik	online, me efekte sistemike offline	C	Tregon ndërthurjen e presionit hibrid dhe cenueshmërisë informative
Maqedonia e Veriut	Anti-NATO / anti-BE / 'vlerat tradicionale' FIMI	Facebook, Instagram, TikTok, X, Telegram, faqe dobët të rregulluara	polarizim, mosbesim, ankthe identiteti dhe morale	kryesisht online	B/C	Rast paradigmatik i shfrytëzimit të mosmarrëveshjeve të identitetit
Shqipëria	Depërtim/shpëlarje indirekte e narrativave anti-NATO dhe anti-BE	media lokale, transmetime të dekontekstualizuara, përfaqësues rajonalë	ndotja e debatit publik, përhapja e kornizave anti-perëndimore	online	C	Depërtim më i cekët strukturor, por jo mungesë rreziku

Tabela 3. Afati kohor i dritareve kryesore të mundësive FIMI

PERIUDHA / NGJARJA	NARRATIVAT	OBJEKTIVAT	SHFRYTËZIMI I DOBËSIVE	PLATFORMAT / VEKTORËT
2020-2021 | Pandemia e COVID-19	Virusi i krijuar/i fshehur, Big Pharma, dështimi i BE-së, Sputnik V si provë e efektivitetit rus	gërryen besimin në institucionet perëndimore; rrisin prestigjin rus	njohuri të ulëta shëndetësore, mosbesim ndaj elitave	Facebook, aplikacionet e mesazheve, portalet, televizioni; Serbia si qendër e diplomacisë së vaksinave
Shkurt-Dhjetor 2022 | Pushtimi rus i Ukrainës	NATO përgjegjëse, Rusia mbrojtëse, Perëndimi hipokrit, standarde të dyfishta	riorganizimi i opinionit publik; zvogëlimi i mbështetjes për sanksionet; krahasimi i Ukrainës me Kosovën	pakënaqësi të lidhura me vitin 1999, anti-perëndim, hapësirë ndërkufitare serbishtfolëse	RT Balkan, Sputnik Srbija, tabloide, televizion, YouTube, Telegram
2023 | protesta dhe polarizim në Serbi	revolucioni me ngjyra, OJQ-të dhe mediat si agjentë të jashtëm	delegjitimimi i opozitës dhe shoqërisë civile; ruajtja e strukturës ekzistuese të pushtetit	mosbesim në pluralizëm, konsum i madh i TV + portaleve + Facebook	RT Balkan, Sputnik, media pro-qeveritare, Facebook, YouTube
2023 | krizat në veri të Kosovës	Serbët nën rrethim, Kosova e paligjshme, Perëndimi bashkëpunëtor	mobilizon solidaritetin e përqendruar në Serbi; minon besimin në KFOR/BE/SHBA	çarje territoriale, frikë, vlerë e lartë simbolike e Kosovës	Portalet serbishtfolëse, Telegram, Facebook, televizion
2023-2024 | Banjska dhe post-Banjska	sulmi i riformuluar si vetëmbrojtje ose konspiracion, zhvendosja e fajit anti-perëndimor	ngatërroni përgjegjësinë; shndërroni një krizë sigurie në një luftë narrative	mjedis i polarizuar; kontroll i dobët mbi portalet	mediat sociale, portalet, Telegrami, postimet e kryqëzuara dhe shpërlarja mediatike e përmbatjeve
2024 | Portal Kombat / Pravda	përmbytje me përmbajtje lokale pro-ruse	ngopja e ekosistemit, formimi i kërkimit dhe rekomandimit	varësi nga kërkimi/rrjetet sociale, ribotim, verifikim i dobët	rrjete faqesh shumëgjuhëshe, SEO, automatizim, Telegram si burim
2024-2025 | Bosnja/RS dhe Dodik	Dënimi i paraqitur si përndjekje politike, RS nën kërcënim, Perëndimi anti-serb	legjitimojnë secesionizmin e butë dhe erozionin e shtetit boshnjak	fragmentimi institucional, kujtesa e luftës, politika e identitetit	Mediat serbishtfolëse, deklaratat politike, portale, televizioni, mediat sociale
2024-2026 | Konvergjenca e IA-së + automatizimi	shumëfishimi i narrativave para-ekzistuese dhe hiper-lokalizimi	shkallëzon vëllimin, shpejtësinë dhe personalizimin e FIMI-t	ngopje kognitive, transparencë e ulët algoritmike	rrjetet e faqeve, mediat sociale, mjetet e inteligjencës artificiale, përmbajtja sintetike/hibride

5. PËRFUNDIME: NGA FIMI DERI TE MJEDISI HIBRID I ZGJERUAR

Analiza konfirmon se Ballkani Perëndimor nuk është një ekosistem informativ, por një hapësirë evropiane në të cilën lidhshmëria e lartë, institucionet e brishta, kujtesa konfliktuale, tregjet e vogla mediatike dhe konkurrenca gjeopolitike prodhojnë një cenueshmëri veçanërisht të fortë. Kërcënimi rus lulëzon jo sepse gjithçka drejtohet nga distanca nga Moska, por sepse rajoni ofron pika të shumta hyrjeje dhe ankorimi operacional: pakënaqësi historike, hapësira gjuhësore ndërkufitare, transparencë e ulët në sektorin online, shkrim-lexim jo i plotë, mosbesim ndaj medias dhe aktorë lokalë të gatshëm të transmetojnë narrativa të jashtme për qëllime të brendshme.[24]

Për këtë arsye, formula "dezinformimi rus" është e pamjaftueshme. **Problemi i vërtetë është një ekosistem në të cilin:**

a) Telegrami tenton të favorizojë radikalizimin dhe përgatitjen e mobilizimit.
b) Faqet e automatizuara dhe pseudo-lajmet maksimizojnë vëllimin, qëndrueshmërinë dhe mohueshmërinë.
c) Facebook dhe YouTube normalizohen.
d) Televizioni, tabloidët dhe portalet kryesore legjitimojnë.
e) Aktorët vendas e përkthejnë të gjithën në konflikt të brendshëm politik.

Prandaj, FIMI nuk është thjesht përmbajtje, por arkitekturë, një infrastrukturë socio-kognitive, një përkthim lokal i presionit gjeopolitik dhe një mënyrë e kultivimit emocional.

5.1 Trajektoret e së ardhmes: MUAI dhe rrjetet kriminale me rrezik të lartë

Vektori më i mundshëm evolucionar i kërcënimit është konvergjenca midis FIMI-t, automatizimit të bazuar në IA dhe Përdorimit Keqdashës të IA-së (MUAI).[25] Analizat e fundit evropiane tregojnë se përdorimi i IA-së në FIMI po zvogëlon kostot e shkallëzimit, ndërkohë që rrit personalizimin, përkthimin, sintezën audio-video, imitimin e markës dhe manipulimin multimodal. Në kontekstin e Ballkanit Perëndimor, kjo nënkupton të paktën pesë zhvillime të mundshme:

I. Përmbajtje sintetike më e besueshme në gjuhët lokale: modelet gjeneruese gjithnjë e më të arritshme bëjnë të mundur prodhimin e teksteve, zërave, titrave dhe aseteve vizuale që imitojnë regjistrat gjuhësorë lokalë me kosto më të ulët dhe me më pak shenja artificialiteti.

II. Multiplifikimi i pseudo-portaleve dhe faqeve të klonuara: automatizimi bën të mundur popullimin e shpejtë të domeneve dhe portaleve me vëllime të mëdha përmbajtjeje para-gazetareske, duke rritur kështu qëndrueshmërinë e kornizave dhe pluralizmin e rremë të burimeve.

III. Mikro-adaptimi i mesazheve për komunitete specifike: të njëjtat bërthama narrative mund të ndryshohen për objektiva të ndryshëm - të rinj, të moshuar, diaspora, komunitete fetare, publik serbishtfolës ose shqipfolës - pa humbur koherencën strategjike.

[24] EEAS (2025), cit.; SEENPM / Our Media (2025), cit.; ISD (2024/2026), cit.

[25] Arije Antinori (2025) Malicious Use of Artificial Intelligence (MUAI): l'uso malevolo dell'intelligenza artificiale nell'ecosistema cyber-sociale in Sicurezza e scienze sociali XIII, 2/2025.

IV. Deepfakes audio dhe video me aktivizim të lartë emocional: përmbajtja sintetike që simulon deklarata, incidente ose prova vizuale mund të riaktivizojë traumën, frikën, indinjatën dhe ndjenjat e rrethimit me një forcë bindëse më të madhe se ajo e tekstit të shkruar.

V. Ngopje shumë e shpejtë e shumë platformave: kombinimi i gjenerimit të automatizuar, përkthimit, planifikimit dhe testimit të vazhdueshëm bën të mundur injektimin e shumë varianteve të të njëjtit kuadër dhe matjen e performancës së tyre kognitive dhe emocionale pothuajse në kohë reale.

Prandaj, arritja e kulmit nuk do të ishte vetëm sasiore - "më shumë propagandë" - por edhe cilësore: një industrializim adaptiv i manipulimit. Me këtë shprehje nënkuptoj një model në të cilin prodhimi, lokalizimi, shpërndarja dhe optimizimi i përmbajtjes nuk ndodhin më në teknikë episodale ose artizanale, por si një proces përsëritës i bazuar në automatizim, modularitet dhe reagime të vazhdueshme. Në rastin e Ballkanit Perëndimor, kjo do të thotë që çarjet ekzistuese - Kosova, Dodik/Republika Srpska, mosmarrëveshjet për identitetin në Maqedoninë e Veriut, sovraniteti malazez, kujtimi i vitit 1999, ndnjenja antiperëndimore në disursin serbishtfolës - mund të trajtohen si repertorë kulturorë të disponueshëm, domethënë si arkiva simbolesh, traumash, leksikonësh dhe antagonizmash, ndaj të cilave mund të aplikohen versione të diferencuara të të njëjtit kuadër. IA nuk e zëvendëson ekosistemin e mëparshëm: e bën atë më të lirë, më të shpejtë, më të përkthyeshëm dhe më të vështirë për t'u atribuuar, mbi të gjitha sepse lejon që toni, formati dhe intensiteti emocional i mesazhit të përshtaten pothuajse vazhdimisht me reagimet e audiencës.

Një zhvillim i dytë, edhe më i fshehtë, ka të bëjë me shfrytëzimin e mundshëm të Rrjeteve Kriminale Rajonale me Rrezik të Lartë (HRCN) si përfaqësues të FIMI-t dhe/ose ofrues shërbimesh. Europol thekson se rrjetet kriminale mund të veprojnë si përfaqësues për aktorët hibridë në ekosistemin kibernetik-social, ndërsa studime të mëtejshme i përshkruajnë rrjetet kriminale rusofone si lehtësues të kërcënimeve hibride kontinentale, veçanërisht në krimin kibernetik, pastrimin e parave dhe shërbimet jotransparente të mbështetjes.[26]

Në një kontekst si ai i Ballkanit, HRCN-të mund t'i ofrojnë FIMI-t jo aq shumë ideologji sesa kapacitete lehtësuese: pastrimin e flukseve financiare drejt mediave ose ekosistemeve pseudo-mediatike; mbrojtjen e kompanive fiktive; sigurimin e infrastrukturave dixhitale, fermave SIM, strehimit dhe identiteteve sintetike; frikësimin informal të gazetarëve, administratorëve të faqeve dhe/ose aktorëve lokalë; lidhjet midis tregjeve kriminale, ultrasve, nënkulturave të dhunshme dhe komuniteteve online; dhe përdorimin e qarqeve të kriptovalutave dhe të bazuara në para të gatshme për të financuar operacione me dukshmëri të ulët të atribuueshme. Në këtë skenar, krimi i organizuar nuk e zëvendëson operatorin e informacionit; përkundrazi, ai bëhet zona e tij logjistike dhe financiare.[27]

Prandaj, kërcënimi hibrid i ardhshëm mund të mos paraqitet si një fushatë e njohur menjëherë si "ruse", por më tepër si një zinxhir shërbimesh të errëta/jotransparente: përmbajtje sintetike, shpërlarje përmbajtjesh në shumë platforma, transmetime lokale, financim i mbrojtur, frikësim selektiv dhe përdorimi i aktorëve margjinalë të pajisur me një kapital dhune dhe qasje në ekonomitë gri ndërkufitare. Prandaj, parandalimi do të duhet të zhvendoset nga përmbajtja e vetme në infrastrukturë, nga gënjeshtra e dukshme në rrjedhën sintetike dhe nga media e dukshme në qarkun e ndërmjetësve që e bëjnë FIMI-n të qëndrueshëm me kalimin e kohës.

[26] Europol (2025) EU-SOCTA 2025; CEPOL (2025), cit.; European Parliament (2026), cit.

[27] Arije Antinori (2026) High-Risk Criminal Networks (HRCNs) as a Proxy Actor in Foreign Information Manipulation and Interference (FIMI): a Hybrid Threat to Public and National Security in Special Conference Edition of the European Law Enforcement Research Bulletin.

Vlen të kujtojmë se lufta e informacionit nuk fillon aty ku shfaqet artikulli i parë i rremë. Ajo fillon shumë më herët, kur një shoqëri humbet aftësinë për të dalluar midis konfliktit dhe përfaqësimit të konfliktit. Në Ballkanin Perëndimor, cenueshmëria nuk është një aksident, por një strukturë, produkt i kujtimeve të plagosura, tregjeve të dobëta mediatike, identiteteve të pasigurta politike dhe kufijve porozë narrativë. Kjo është arsyeja pse funksionon FIMI: nuk shpik një boshllëk, organizon atë që tashmë ekziston. Nuk krijon armiqësi nga hiçi; i jep asaj formë, ritëm, leksik dhe një objektiv. IA do ta bëjë këtë dinamikë më të shpejtë, më të lirë dhe më të kudondodhur. Rrjetet kriminale mund ta bëjnë atë më të errët, më rezistente dhe më të mbrojtur. Problemi i vërtetë, pra, nuk do të jetë thjesht njohja e gënjeshtrës. Do të jetë të kuptuarit se kush e mbart atë, kush e financon, kush e bën atë shoqërisht të besueshme dhe emocionalisht rezonante, dhe kush, në fund, e shndërron atë në një arkitekturë pushteti.

REFERENCAT

1. Arije Antinori (2025) Malicious Use of Artificial Intelligence (MUAI): l'uso malevolo dell'intelligenza artificiale nell'ecosistema cyber-sociale *in* Sicurezza e scienze sociali XIII, 2/2025.
2. Arije Antinori (2026) High-Risk Criminal Networks (HRCNs) as a Proxy Actor in Foreign Information Manipulation and Interference (FIMI): a Hybrid Threat to Public and National Security *in* Special Conference Edition of the European Law Enforcement Research Bulletin.
3. BIRN Albania (2024) The Distribution of Disinformation Narratives by Hostile Actors against NATO and the EU in the Albanian Media.
4. Carnegie Europe (2021) Vaccine Geopolitics and the EU's Ailing Credibility in the Western Balkans.
5. CEPOL (2025) Western Balkans Tackle High-Risk Criminal Networks through Advanced Training in The Hague.
6. Clingendael (2023) Little Substance, Considerable Impact: Russian Sources of Influence in Serbia, Montenegro, and Bosnia and Herzegovina.
7. Council of Europe / European Audiovisual Observatory (2025) Resilience to Foreign Information Manipulation and Interference (FIMI) in Eastern Europe and the Western Balkans.
8. DataReportal (2025) Digital 2025 / 2026: Albania; Bosnia and Herzegovina; Kosovo; Montenegro; North Macedonia; Serbia.
9. Democracy Plus (2024) Vulnerability Index of Disinformation in Kosovo.
10. EEAS (2025) 2024 Report on EEAS Activities to Counter FIMI.
11. EEAS (2025) 3rd EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats.
12. EEAS (2026) 4th EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats.
13. EPRS (2023) Russia's Influence in the Western Balkans.
14. EPRS (2025) Information Manipulation in the Age of Generative Artificial Intelligence.
15. Europol (2025) EU-SOCTA 2025 - Executive Summary.
16. European Parliament (2021) Mapping Fake News and Disinformation in the Western Balkans and Identifying Ways to Effectively Counter Them.
17. European Parliament (2026) Addressing the Nature and Impact of Organised Crime on the International Scene.
18. European Western Balkans (2024) Russian State Media in Serbia Support the Government with Anti-Western Narratives.
19. IKS - Institute of Communication Studies (2025) Russian FIMI in North Macedonia: Exploiting Vulnerabilities Through Bilateral Disputes.
20. ISD (2024/2026) Monitoring Influence & Disinformation Campaigns in the Western Balkans (MEDIWEB).
21. Keegan, K. (2022) Clarity for Friends, Confusion for Foes: Russian Vaccine Propaganda in Ukraine and Serbia.
22. Montenegro Media Institute (2025) Strengthening Online Protection for Minors in Montenegro.

23. NDI Albania (2025) The Vulnerability of Albanian Politics to Foreign Interference.
24. OSCE Serbia (2023; 2026) Media Users over the Age of 65 in Serbia; Media Literacy of Serbia's Citizens.
25. QKSS (2024) Kosovo in Russian Foreign Policy Discourse.
26. RAN (2022) Online Radicalisation and P/CVE Approaches in the Western Balkans.
27. RCC (2018) A New Virtual Battlefield: How to Prevent Online Radicalisation in the Cyber Security Realm of the Western Balkans.
28. Reuters (2022-2025) regional dispatches on Serbia, Bosnia and Herzegovina, Kosovo and Montenegro.
29. RSF (2024) From Russia to Serbia: How RT Spreads the Kremlin's Propaganda in the Balkans despite EU Sanctions.
30. RUSI (2025) Russia, AI and the Future of Disinformation Warfare.
31. SEENPM / Our Media (2025) Regional Overview and Country Reports for the Western Balkans.
32. Viginum (2024) Portal Kombat: A Structured and Coordinated Pro-Russian Propaganda Network.

RADIKALIZIMI I MJEDISIT: SI E SHFRYTËZON FIMI POLARIZIMIN?

Jordy Nijenhuis

1. Hyrje

Manipulimi i informacionit dhe Ndërhyrja e Huaj (FIMI) është bërë një tipar shqetësues i ekosistemit të sotëm të informacionit. Ai njihet gjithnjë e më shumë si një instrument strategjik i përdorur për të shtrembëruar debatin publik, për të shfrytëzuar linjat e ndarjes shoqërore dhe për të dobësuar stabilitetin demokratik (Shërbimi Evropian i Veprimit të Jashtëm [EEAS], 2025; EEAS, 2026). Në të njëjtën kohë, ky peizazh në zhvillim sfidon mënyrën se si i kuptojmë fenomenet e lidhura me të, siç është radikalizimi.

Tradicionalisht, dëmet online, të tilla si dezinformimi, gjuha e urrejtjes dhe radikalizimi, shpesh janë trajtuar si çështje të ndara, secila me kornizat e veta të politikave, përgjigjet institucionale dhe traditat e veta kërkimore. Në diskutimet rreth radikalizimit në veçanti, një nga kornizat dominuese ka qenë prej kohësh ajo e ideologjisë, rekrutimit dhe dhunës; individët kuptoheshin si të tërhequr në lëvizje ekstremiste përmes ekspozimit ndaj narrativave ideologjike koherente, rrjeteve sociale dhe mobilizimit të qëllimshëm drejt veprimeve të dhunshme ose antidemokratike.

Ky model është ende i rëndësishëm. Por, nuk është i mjaftueshëm.

Mjedisi i sotëm i informacionit është më i fragmentuar, më emocional dhe më oportunist. Në vend që të përpiqet t'i bindë njerëzit vetëm përmes narrativave ideologjike koherente, FIMI shpesh punon duke shfrytëzuar atë që ekziston tashmë: tensionet, frustrimet, ankesat, pasigurinë dhe përçarjet brenda shoqërive. Nuk ka nevojë domosdoshmërisht të rekrutojë njerëz në një lëvizje të caktuar. Shpesh, thjesht duhet të thellojë mosbesimin, të amplifikojë polarizimin dhe t'i bëjë që interpretimet më ekstreme të realitetit të pranohen si normale dhe të justifikuara.

Në të gjithë Evropën, ka prova në rritje se aktorët e huaj dhe vendas përdorin fushata të koordinuara informative për të intensifikuar polarizimin, për të minuar besimin në institucione dhe për të destabilizuar proceset demokratike (EEAS, 2025; ISD, 2024). Në praktikë, kjo do të thotë që FIMI rrallë vepron në izolim. Ai bashkëvepron me dezinformimin vendas, narrativat konspirative, gjuhën e urrejtjes, armiqësinë e bazuar në identitet dhe format më të gjera të radikalizimit online. Këto dëme nuk qëndrojnë larg njëra-tjetrës. Ato mbivendosen, përforcojnë njëra-tjetrën dhe të gjitha mund të shndërrohen në armë.

Kjo ka implikime të rëndësishme për mënyrën se si i kuptojmë dhe si reagojmë ndaj këtyre sfidave. Nëse dezinformimi nxit polarizimin dhe anasjelltas, nëse ky polarizim nga ana tjetër krijon hapësira për gjuhën e urrejtjes dhe nëse këto dinamika nga ana tjetër i bëjnë njerëzit më të ndjeshëm ndaj narrativave radikale, atëherë trajtimi i këtyre çështjeve si silose të veçanta politikash nuk është më i mjaftueshëm. Në vend që të adresojmë dezinformimin, gjuhën e urrejtjes dhe radikalizimin sikur të ekzistojnë në ishuj të veçantë, na duhet një qasje më holistike që merr seriozisht mënyrën se si këto fenomene bashkëveprojnë brenda të njëjtit ekosistem informacioni.

Studimi aktual përdor këtë kontekst për të prezantuar dhe përcaktuar konceptin e radikalizimit të mjedisit. Termi ndihmon në kapjen e një zhvendosjeje nga modelet e vjetra të përqendruara kryesisht në rekrutimin eksplicit dhe konvertimin ideologjik drejt dhunës. Në vend të

kësaj, ai tërheq vëmendjen në një proces më të përhapur në të cilin njerëzit shtyhen gradualisht drejt pikëpamjeve më ekstreme përmes ekspozimit të përsëritur ndaj përmbajtjes polarizuese, manipuluese dhe të ngarkuar emocionalisht, e cila nga ana tjetër mund të përshpejtojë radikalizimin kur ndodh një krizë ose shkaktohet ndonjë incident. Në këtë model, objektivi nuk është vetëm një grup i ngushtë në rrezik. Objektivi është vetë shoqëria.

1.1 Shënim rreth metodologjisë

Ky dokument ndjek një qasje konceptuale dhe ilustruese. Ai mbështetet në hulumtimet ekzistuese, raportet institucionale dhe studimet e rasteve të zgjedhura nga Evropa dhe Ballkani Perëndimor për të eksploruar se si FIMI bashkëvepron me dinamikat më të gjera të informacionit. Rastet u zgjodhën për të pasqyruar rrugë të ndryshme përmes të cilave polarizimi, dezinformimi dhe mjediset online kryqëzohen me proceset e radikalizimit, në vend që të krijojnë marrëdhënie të drejtpërdrejta shkakësore.

2. Nga rekrutimi ideologjik te radikalizimi i mjedisit

Modelet mbizotëruese të radikalizimit janë përqendruar në mënyrën se si njerëzit tërhiqen nga ideologjitë ekstremiste përmes rekrutimit dhe rrjeteve sociale. Mendohej se individët lëviznin përgjatë rrugëve relativisht të identifikueshme: ekspozimi ndaj ideve ekstremiste, kontakti me rrjete ose rekrutues me të njëjtat interesa dhe miratimi gradual i botëkuptimeve më të ngurta dhe shpesh të dhunshme. Ky model ka formësuar pjesën më të madhe të politikave, kërkimit dhe punës së parandalimit në këtë fushë *(Neumann, 2013; Horgan, 2008).* Në kontekstin e grupeve të tilla si Daesh (ISIS) ose lëvizjeve të organizuara të ekstremit të djathtë, këto dinamika ishin të dukshme. Radikalizimi ishte shpesh i qëllimshëm, i strukturuar dhe i drejtuar. Kishte një mesazh, një lajmëtar dhe një lëvizje *(Wiktorowicz, 2005; EU Radicalisation Awareness Network, 2019)*. Por ky model supozon gjithashtu se radikalizimi kërkon harmoni, se njerëzit duhet të binden për një ideologji koherente përpara se të lëvizin drejt pozicioneve më ekstreme.

Ky supozim është gjithnjë e më i paplotë.

Në mjedisin e sotëm të informacionit, radikalizimi nuk fillon gjithmonë me ideologjinë. Shpesh fillon me emocione. Zhgënjim për politikën, mosbesim ndaj institucioneve, ankth për identitetin ose sigurinë ekonomike, ose një ndjenjë padrejtësie ose përjashtimi.

FIMI vepron pikërisht në këtë nivel.

Hulumtimet mbi ekosistemet e dezinformimit kanë treguar vazhdimisht se përmbajtja e ngarkuar emocionalisht ka më shumë gjasa të merret me të, të ndahet me të tjerët dhe të përvetësohet (*Vosoughi et al., 2018; Brady et al., 2017*). Në vend që të ndërtojë koherencë ideologjike, FIMI shfrytëzon emocionet. Në vend që të rekrutojë individë në lëvizje të përcaktuara qartë, ai ekspozon audienca të mëdha dhe të larmishme ndaj përmbajtjes që amplifikon pakënaqësitë, thjeshton kompleksitetin dhe mpreh përçarjet. Me kalimin e kohës, ky ekspozim i përsëritur mund të ndryshojë perceptimet e realitetit: çfarë ndihet e besueshme, çfarë ndihet e pranueshme dhe çfarë ndihet e justifikuar. Kjo përputhet me gjetjet nga EEAS se fushatat FIMI shfrytëzojnë sistematikisht "dobësitë ekzistuese shoqërore" dhe amplifikojnë polarizimin në vend që të krijojnë narrativa krejtësisht të reja *(EEAS, 2025)*.

Kjo është ajo që mund ta përshkruajmë si 'radikalizim i mjedisit'.

Radikalizimi i mjedisit nuk nxitet nga një aktor, ideologji apo rrugë e vetme. Ai është i përhapur, kumulativ dhe shpesh i vështirë për t'u zbuluar. Ai shpaloset nëpër platforma, nëpër tema

dhe nëpër komunitete. Individët nuk janë domosdoshmërisht të "tërhequr" nga ekstremizmi; ata shtyhen gradualisht jashtë, larg nuancave, drejt pozicioneve më absolute dhe të polarizuara. Hulumtimi mbi rrugët e radikalizimit online po nxjerr në pah gjithnjë e më shumë këto procese jolineare dhe të decentralizuara *(ISD Global, 2023; Moonshot, 2022).*

Është e rëndësishme të theksohet se ky proces nuk kërkon një përfundim të qartë. Njerëzit mund të mos identifikohen me etiketa ose organizata ekstremiste. Megjithatë, besimi i tyre në institucionet demokratike mund të shkatërrohet, toleranca e tyre ndaj pikëpamjeve kundërshtare mund të ulet, hapja e tyre ndaj narrativave konspirative ose përjashtuese mund të rritet dhe, në disa raste, ata mund ta shohin dhunën si një përgjigje legjitime. Studimet mbi sistemet e besimit konspirativ tregojnë se si narrativa të tilla mund të veprojnë si "korniza hyrëse" që normalizojnë pozicione më ekstreme me kalimin e kohës *(Douglas et al., 2019)*. Në këtë kuptim, vija ndarëse midis rrymës kryesore dhe asaj periferike bëhet gjithnjë e më e paqartë.

Ky ndryshim ndihmon gjithashtu të shpjegohet pse polarizimi është bërë një tipar kaq qendror i peizazhit aktual të informacionit. Polarizimi nuk është vetëm një nënprodukt i mosmarrëveshjeve. Është një gjendje që mund të amplifikohet në mënyrë aktive dhe të shfrytëzohet në mënyrë strategjike. Hulumtimet në Ballkanin Perëndimor tregojnë se manipulimi i informacionit të huaj shpesh përforcon ndarjet ekzistuese të bazuara në identitet dhe ndarje politike, duke e bërë kompromisin më të vështirë dhe duke rritur fragmentimin e shoqërisë *(ISD Global, 2024; Council of Europe, 2025)*.

Është e rëndësishme të bëhet dallimi midis FIMI-t dhe radikalizimit. FIMI i referohet aktivitetit të koordinuar dhe manipulues në hapësirën e informacionit nga aktorë të huaj që synojnë të ndikojnë në debatin publik dhe të minojnë proceset demokratike. Radikalizimi, në anën tjetër, përshkruan një proces më të gjerë shoqëror dhe psikologjik përmes të cilit individë ose grupe lëvizin drejt pozicioneve më ekstreme, të cilat mund të përfshijnë ose jo dhunë. Ndërsa këto fenomene mund të kryqëzohen, ato nuk janë të këmbyeshme. FIMI mund të kontribuojë në kushtet në të cilat radikalizimi bëhet më i mundshëm duke amplifikuar polarizimin, mosbesimin dhe narrativat e ngarkuara emocionalisht, por është vetëm një nga disa faktorë që formësojnë këto dinamika.

3. Studime rastesh

Ndërsa polarizimi formësohet nga një sërë faktorësh, FIMI mund t'i amplifikojë dhe shfrytëzojë këto dinamika në mënyra që intensifikojnë përçarjen dhe rrisin rrezikun e përshkallëzimit. Në disa raste, këto dinamika kryqëzohen me dhunën në botën reale. Kjo nuk sugjeron një lidhje shkakësore të drejtpërdrejtë ose lineare midis dezinformimit dhe akteve të dhunshme. Përkundrazi, ajo thekson se si ekspozimi i vazhdueshëm ndaj narrativave polarizuese dhe manipuluese mund të kontribuojë në mjedise në të cilat dhuna bëhet më e mendueshme, e justifikueshme ose edhe legjitime.

Është e rëndësishme të theksohet se nuk ka gjithmonë prova të qarta ose të drejtpërdrejta që incidente ose narrativa specifike janë rezultat i manipulimit të koordinuar të informacionit nga jashtë. Në shumë raste, dinamikat e përshkruara këtu dalin nga një bashkëveprim kompleks midis aktorëve vendas, mjediseve mediatike dhe komuniteteve online. Megjithatë, hulumtimet tregojnë vazhdimisht se fushatat FIMI kanë tendencë të shfrytëzojnë pikërisht këto lloje tensionesh ekzistuese dhe vijave të ndarjes shoqërore, duke amplifikuar konfliktet vendase në vend që t'i krijojnë ato nga e para *(EEAS, 2025)*. Kjo e bën të vështirë përcaktimin e kufijve të qartë midis ndikimit të huaj dhe dinamikës së informacionit vendas, edhe kur mekanizmat themelorë janë të ngjashëm.

3.1 Protestat për COVID-19 dhe dhuna ndaj institucioneve (në të gjithë Evropën)

Pandemia COVID-19 krijoi një mjedis informacioni shumë të paqëndrueshëm në të gjithë Evropën, të karakterizuar nga pasiguria dhe përçarje të përhapura sociale dhe ekonomike. Këto kushte i bënë masat e shëndetit publik, fushatat e vaksinimit dhe vendimmarrjen qeveritare veçanërisht të ndjeshme ndaj polarizimit dhe manipulimit.

Brenda këtij konteksti, narrativat e dezinformimit dhe konspiracionit qarkulluan gjerësisht në platformat online, shpesh duke i paraqitur përgjigjet ndaj pandemisë si forma të kontrollit autoritar, manipulimit nga ana e elitës ose mashtrimit të koordinuar. Për shembull, pretendimet e shpërndara gjerësisht i portretizuan vaksinat COVID-19 si mjete për kontrollin ose mbikëqyrjen e popullsisë, ndërsa narrativa të tjera i paraqitën masat e izolimit si dëshmi të "tiranisë mjekësore" ose tejkalimit të kompetencave të qeverisë. Në disa vende, këto pretendime u kryqëzuan me narrativa më të gjera antiqeveritare dhe anti-sistem, duke bashkuar audienca më parë të dallueshme nën një kornizë të përbashkët mosbesimi institucional (EEAS, 2022).

Është e rëndësishme të theksohet se këto narrativa nuk vepruan të izoluara. Ato ndërvepruan me pakënaqësitë ekzistuese që lidhen me besimin në qeveri, pasigurinë ekonomike dhe humbjen e perceptuar të lirive individuale. Kjo krijoi një konvergjencë të audiencave, ku individët me shqetësime të ndryshme, duke filluar nga skepticizmi ndaj vaksinave deri te pikëpamjet më të gjera anti-establishment, u bënë pjesë e mbivendosjes dhe përforcimit të ekosistemeve të informacionit.

Këto dinamika u bënë veçanërisht të dukshme gjatë valëve të protestave në disa vende evropiane, përfshirë Gjermaninë, Holandën, Francën dhe Belgjikën. Ndërsa shumë protesta ishin paqësore, të tjera u përshkallëzuan në konfrontime me forcat e rendit, sulme ndaj gazetarëve dhe akte dhune kundër institucioneve publike (Reporters Without Borders, 2021; Reuters, 2021). Monitorimi dhe raportimi nga kjo periudhë nxori në pah se si narrativat online kontribuan në rritjen e armiqësisë ndaj autoriteteve dhe legjitimuan format më konfrontuese të protestës. Në disa raste, mesazhet dhe mobilizimi i protestave u formësuan drejtpërdrejt nga narrativat online që i paraqitnin autoritetet si të paligjshme ose shtypëse, duke ulur vijat e kuqe për konfrontim dhe duke kontribuar në forma më agresive të sjelljes së protestuesve.

Në këtë kontekst, roli i FIMI-t dhe dezinformimit nuk ishte të krijonte kundërshtim ndaj masave të shëndetit publik, por të amplifikonte mosbesimin, të intensifikonte përgjigjet emocionale dhe të lidhte pakënaqësitë e ndryshme në një narrativë më kohezive anti-sistem. Mjedisi i informacionit veproi si një shumëzues, duke rritur dukshmërinë dhe legjitimitetin e perceptuar të pozicioneve më ekstreme.

Ndërsa shumica e individëve të ekspozuar ndaj këtyre narrativave nuk u përfshinë në dhunë, efekti kumulativ kontribuoi në një ndryshim në atë që konsiderohej sjellje e pranueshme në kontekstet e protestave publike. Përballja me autoritetet, armiqësia ndaj gazetarëve dhe, në disa raste, dhuna kundër institucioneve u bë më e dukshme dhe, për disa grupe, u normalizua gjithnjë e më shumë.

Ky rast ilustron se si radikalizimi i mjedisit mund të shpaloset në segmente të gjera të shoqërisë. Në vend që të synonte individë të caktuar, ekspozimi i vazhdueshëm ndaj narrativave polarizuese dhe të nxitura nga mosbesimi kontribuoi në një mjedis në të cilin përshkallëzimi u bë më i mundshëm dhe ku kufijtë midis protestës, konfrontimit dhe dhunës u bënë më fluide.

3.2 Tensionet Kosovë–Serbi

Tensionet midis Serbisë dhe Kosovës në vitet 2023–2024 tregojnë se si mjediset e informacionit shumë të polarizuara mund të kryqëzohen me dhunën në botën reale. Periudhat e krizës politike në veri të Kosovës u shoqëruan me retorikë në rritje, dhe në shtator 2023, një

sulm i armatosur në Banjskë që përfshinte militantë të armatosur rëndë dhe që rezultoi në viktima të shumta.

Krahas zhvillimeve në terren, mjedisi i informacionit u bë shumë i kontestuar. Gjatë dhe menjëherë pas incidentit të Banjskës, informacione mashtruese dhe të paverifikuara qarkulluan gjerësisht në media dhe platforma sociale, duke përfshirë pretendime të rreme, imazhe me etiketa të gabuara dhe raportime kontradiktore. Për shembull, përmbajtja mashtruese përfshinte ripërdorimin e imazheve të palidhura ose të vjetruara të paraqitura si prova nga incidenti, raporte kontradiktore rreth viktimave dhe autorëve, dhe pretendime të paverifikuara rreth përgjegjësisë që qarkullonin para konfirmimit zyrtar. Këto rrëfime kontribuan në konfuzion dhe rritën reagimet emocionale në një kontekst tashmë të paqëndrueshëm.

Këto dinamika u shpalosën brenda një konteksti më të gjerë rajonal në të cilin dezinformimi dhe narrativat e lidhura me jashtë janë dokumentuar për të përforcuar përçarjet ndëretnike dhe për të minuar besimin në institucione. Hulumtimet kanë treguar se narrativa të tilla shpesh theksojnë viktimizimin, kërcënimin dhe paligjshmërinë e palës kundërshtare, duke kontribuar në një mjedis informacioni më të polarizuar dhe të ngarkuar emocionalisht (ISD Global, 2024).

Është e rëndësishme të theksohet se këto narrativa nuk burojnë nga një burim i vetëm. Ato formohen nga një kombinim i komunikimit politik të brendshëm, dinamikës mediatike dhe mesazheve të amplifikuara nga jashtë. Në kontekste të tilla, FIMI nuk krijon konfliktin themelor, por mund të veprojë si një shumëzues i tensionit, duke rritur intensitetin emocional të ngjarjeve dhe duke formësuar mënyrën se si ato interpretohen nga audienca më e gjerë.

Gjatë momenteve të krizës, përhapja e shpejtë e informacionit mashtrues ose të paplotë mund të amplifikojë frikën, zemërimin dhe armiqësinë. Në rastin e incidentit të Banjskës, kjo kontribuoi në një mjedis në të cilin narrativat e kërcënimit dhe konfrontimit fituan rëndësi, duke rritur rrezikun që tensionet të përshkallëzohen më tej.

Ky rast pasqyron një tipar kyç të radikalizimit të mjedisit në kontekstet e prekura nga konflikti. Në vend që të shkaktojë drejtpërdrejt dhunë, ekspozimi i vazhdueshëm ndaj narrativave polarizuese dhe të bazuara në kërcënime kontribuon në një mjedis në të cilin përshkallëzimi bëhet më i mundshëm dhe ku përballja e dhunshme mund të përkufizohet më lehtë si e justifikuar ose e pashmangshme.

3.3 Të shtëna me armë në Sllovaki në vitin 2022

Të shtënat me rmë në vitin 2022 jashtë një bari LGBTQ+ në Bratislavë të Sllovakisë janë një rast se si dinamikat e radikalizimit online mund të ndërthuren me dhunën në botën reale. Sulmuesi, i cili vrau dy persona dhe plagosi një tjetër, veproi vetëm dhe nuk ishte zyrtarisht i lidhur me një organizatë ekstremiste. Megjithatë, ai nuk u radikalizua në izolim. Ndërsa ky rast nuk është nxitur kryesisht nga FIMI, ai ilustron logjikën më të gjerë të radikalizimit të mjedisit, ku ekspozimi ndaj narrativave të rrjetëzuara online, në vend të manipulimit të koordinuar të huaj, kontribuon në ndryshime të perceptimit dhe justifikimit.

Hetimet treguan se autori i krimit kishte qenë aktiv në hapësirat online ku qarkullonin narrativa ekstremiste, konspirative dhe të urrejtjes. Ai hartoi një manifest dhe u ndikua nga një gamë ideologjish, duke përfshirë narrativa antisemite, anti-LGBTQ+ dhe të nxitura nga konspiracioni. Këto përfshinin referenca për të ashtuquajturën teori të "Zëvendësimit të Madh" dhe korniza të tjera që i portretizojnë grupet minoritare si kërcënime për shoqërinë. Analistët dhe studiuesit kanë vënë re se këto narrativa nuk kufizohen vetëm në komunitetet ekstremiste të izoluara, por qarkullojnë më gjerësisht nëpër ekosistemet online, shpesh në forma më pak të qarta ose më të koduara (GNET, 2022). Hulumtime mbi ekosistemet ekstremiste online dhe radikalizimin e rrjetëzuar).

Në vend që të ndiqte një rrugë të vetme lineare të rekrutimit ideologjik, sulmuesi u ekspozua ndaj një konstelacioni më të gjerë narrativash që kontribuan në një botëkuptim të formuar nga pakënaqësia, përjashtimi dhe kërcënimi i perceptuar. Këto dinamika nuk janë të izoluara. Narrativa të ngjashme janë referuar në mënyrë të qartë në disa sulme të dhunshme, duke përfshirë sulmin në Halle të vitit 2019 në Gjermani dhe sulmin në Christchurch në Zelandën e Re. Në këto raste, autorët e kanë paraqitur dhunën si një përgjigje ndaj kërcënimeve ekzistenciale të perceptuara të lidhura me migrimin, identitetin dhe ndryshimet demografike. Ideja e veprimit në mbrojtje të një grupi ose qytetërimi të kërcënuar është një tipar i përsëritur në sulme të tilla (Macklin, 2019; Davey & Ebner, 2019). Ajo që është e rëndësishme në këtë kontekst nuk është vetëm prania e këtyre narrativave, por edhe aksesueshmëria dhe qarkullimi i tyre nëpër hapësirat online, ku ato mund të hasen, përshtaten dhe fuqizohen me kalimin e kohës.

Kjo pasqyron një ndryshim më të gjerë në mënyrën se si mund të shpaloset radikalizimi. Në vend që të nxitet nga rekrutimi i drejtpërdrejtë ose lidhjet organizative, ai mund të lindë nga ekspozimi i vazhdueshëm ndaj një mjedisi online në të cilin narrativat e dëmshme janë gjerësisht të arritshme, hasen vazhdimisht dhe normalizohen gjithnjë e më shumë. Në mjedise të tilla, kufijtë midis diskursit kryesor dhe përmbajtjes ekstremiste mund të bëhen të paqarta, duke e bërë më të lehtë për individët të përvetësojnë interpretime më radikale me kalimin e kohës.

3.4 Trazirat në Francë në vitin 2023

Trazirat në Francë në qershor-korrik 2023, pas vrasjes së 17-vjeçarit Nahel Merzouk, ilustrojnë se si një mjedis informacioni i kontestuar me shpejtësi mund të shoqërojë përshkallëzimin dhe mobilizimin në shkallë të gjerë. Ajo që filloi si një protestë e zakonshme u përshkallëzua shpejt në trazira të përhapura, me mijëra arrestime, qindra oficerë të plagosur dhe shkatërrime të konsiderueshme të pronës publike dhe private (Reuters, 2023a; Full Fact, 2023).

Krahas ngjarjeve në terren, hapësira e informacionit u bë shumë e kontestuar. Trazirat u shoqëruan me një rritje të përmbajtjes mashtruese dhe të manipuluar që qarkullonte në platformat e mediave sociale. Organizatat e verifikimit të fakteve dokumentuan një gamë të gjerë pretendimesh të rreme, duke përfshirë video me etiketa të gabuara, rrëfime të sajuara dhe përmbajtje nxitëse të dizajnuara për të ekzagjeruar shkallën e dhunës ose për ta paraqitur atë në terma civilizues ose etnikë *(Full Fact, 2023)*. Momentet e krizës bëhen terren pjellor për dezinformim. Ngjarjet e mëdha publike, veçanërisht ato që përfshijnë dhunë, kanë tendencë të shkaktojnë rritje të përmbajtjes mashtruese që mund të nxisin tensione dhe të formësojnë mënyrën se si ngjarjet interpretohen nga audienca më e gjerë (Full Fact, 2023; Reuters, 2023a).

Në rastin e trazirave në Francë, qarkulluan narrativa mashtruese si brenda vendit ashtu edhe ndërkombëtarisht, duke përforcuar shpesh përkufizimet e polarizuara të trazirave. Këto përfshinin pretendime që i portretizonin trazirat si një "luftë civile", narrativa që ia atribuonin fajin kolektiv komuniteteve specifike dhe raportime të ekzagjeruara ose të sajuara rreth shkallës dhe koordinimit të dhunës. Përcaktime të tilla përforcuan interpretimet e polarizuara të ngjarjeve dhe kontribuan në një mjedis informacioni më të ngarkuar emocionalisht dhe më konfrontues *(Full Fact, 2023)*. Këto narrativa nuk krijuan pakënaqësitë kryesore, por ato kontribuan në një mjedis informacioni gjithnjë e më të paqëndrueshëm në të cilin zemërimi, frika dhe armiqësia u amplifikuan.

Në të njëjtën kohë, politikëbërësit e pranuan në mënyrë të qartë rolin e mjedisit të informacionit në formësimin e përshkallëzimit. Autoritetet franceze ngritën publikisht shqetësime në lidhje me ndikimin e mediave sociale dhe dezinformimit gjatë trazirave, duke përfshirë diskutimet rreth kufizimit të aksesit në platforma në momente trazirash *(Reuters, 2023b)*.

Ky rast ilustron një dinamikë kyçe të radikalizimit të mjedisit. Vetë dhuna u shkaktua nga një incident specifik, por mënyra se si u zhvillua dhe shkalla në të cilën u përhap, u formësua nga një mjedis informacioni shumë i polarizuar dhe në zhvillim të shpejtë. Dezinformimi nuk

i shkaktoi drejtpërdrejt trazirat, por veproi si një përshpejtues, duke amplifikuar tensionet, duke përforcuar narrativat armiqësore dhe duke kontribuar në kushtet në të cilat dhuna mund të përshkallëzohej më shpejt dhe më gjerësisht.

4. Një model se si FIMI shfrytëzon polarizimin

Pika fillestare rrallë është ideologjia. Më shpesh, është një tension, pakënaqësi ose cenueshmëri paraprake. Kjo mund të jetë mosbesim politik, ankth i lidhur me identitetin, frikë e lidhur me migrimin, frustrim për kushtet ekonomike ose zemërim ndaj institucioneve. Këto nuk janë shpikur nga FIMI. Ato ekzistojnë tashmë brenda shoqërisë, shpesh të rrënjosura në përvoja, perceptime ose tensione politike reale dhe të pazgjidhura.

Hapi i parë është identifikimi i një vije ndarëse. Aktorët e huaj dhe vendas monitorojnë njësoj se cilat çështje janë tashmë të ngarkuara emocionalisht dhe përçarëse nga aspekti social. Narrativat më efektive zakonisht nuk janë tërësisht të sajuara. Ato ndërtohen rreth ndjeshmërive ekzistuese, sepse këto kanë më shumë gjasa të gjejnë jehonë dhe të përhapen.

Hapi i dytë është amplifikimi. Pasi identifikohet një vijë e çarjes, shtyhen përpara narrativa që rrisin intensitetin e saj emocional. Kjo shpesh përfshin përcaktimin e ngjarjeve në terma të tradhtisë, kërcënimit, poshtërimit, padrejtësisë ose humbjes. Realitetet komplekse reduktohen në kundërshtime të thjeshtuara dhe të ngarkuara emocionalisht: ne kundër tyre, e vërteta kundër gënjeshtrave, liria kundër kontrollit, mbijetesa kundër dorëzimit. Në këtë fazë, qëllimi nuk është domosdoshmërisht të bindësh njerëzit për një botëkuptim koherent, por t'i bësh ata të ndiejnë se diçka thelbësore është nën trysni të vazhdzeshme.

Hapi i tretë është normalizimi nëpërmjet përsëritjes dhe qarkullimit. Ndërsa narrativat përsëriten nëpër platforma, merren nga aktorë të ndryshëm, pasqyrohen në formate të ndryshme dhe integrohen në diskutime më të gjera online, ato fillojnë të ndihen më pak të margjinalizuara dhe më të njohura. Kjo është një pikë thelbësore. Njerëzit nuk kanë nevojë ta besojnë plotësisht një narrativë që ajo të formësojë perceptimet e tyre. Vetëm përsëritja mund ta bëjë një ide të ndihet më e besueshme, më e përhapur ose të paktën më e diskutueshme.

Hapi i katërt është erozioni i besimit dhe kufijve moralë. Ndërsa njerëzit ekspozohen vazhdimisht ndaj narrativave që i portretizojnë institucionet si të korruptuara, kundërshtarët si të rrezikshëm ose kompromisin si tradhti, besimi fillon të dobësohet. Kjo ndikon jo vetëm në besimin te qeveritë ose media, por edhe në besimin te proceset demokratike, debatin publik dhe grupet e tjera shoqërore. Në të njëjtën kohë, kufijtë moralë mund të fillojnë të ndryshojnë. Gjuha bëhet më armiqësore, pozicionet përjashtuese bëhen më të lehta për t'u justifikuar, kurse përgjigjet konfrontuese fillojnë të ndihen më të pranueshme.

Hapi i pestë është ngurtësimi i sjelljes. Kjo nuk do të thotë gjithmonë dhunë, dhe në shumicën e rasteve nuk do të thotë. Por mund të nënkuptojë një ngurtësim të qëndrimeve, një hapje më të madhe ndaj narrativave johumane ose konspirative, rritje të mbështetjes për masat antidemokratike dhe një gatishmëri në rritje për të mbështetur shtypjen, frikësimin apo edhe dhunën si përgjigje legjitime. Provat që nga pandemia COVID-19 sugjerojnë se këto dinamika janë intensifikuar në vend që të jenë zvogëluar. Sondazhet në të gjithë Evropën tregojnë një rënie të besimit në institucione krahasuar me nivelet para pandemisë, së bashku me rritjen e polarizimit politik dhe shoqëror *(Eurofound, 2023; OECD, 2023)*. Në të njëjtën kohë, sondazhet gjatësore tregojnë se mbështetja për udhëheqësit e fortë që anashkalojnë proceset demokratike është rritur në disa vende gjatë dekadës së fundit, duke përfshirë gjatë dhe pas periudhës së pandemisë *(Pew Research Center, 2020; 2023)*. Këto ndryshime janë të lidhura ngushtë me rritjen e ekspozimit ndaj përmbajtjes së ngarkuar emocionalisht dhe konspira-

tive, e cila është treguar se përforcon dinamikën brenda/jashtë grupit dhe armiqësinë ndaj grupeve kundërshtare *(Brady et al., 2017; Douglas et al., 2019)*. Është e rëndësishme të theksohet se ky proces nuk është linear dhe nuk është gjithmonë i koordinuar në mënyrë të centralizuar. Ai mund të lëvizë para dhe mbrapa midis fazave, të përshpejtohet gjatë momenteve të krizës ose të zhvillohet gradualisht me kalimin e kohës. Gjithashtu, nuk kërkon që të gjithë të lëvizin në të njëjtin drejtim.

5. Pritshmëritë në të ardhmen

Implikimet e radikalizimit të mjedisit nuk janë vetëm analitike, por edhe gjithnjë e më të rëndësishme për politikat dhe rregulloret. Duke parë përpara, përgjigja ndaj politikave ka të ngjarë të bëhet më e shtresuar, por edhe më e kontestuar. Në BE, Akti i Shërbimeve Dixhitale (DSA) është tani shtylla kryesore rregullatore për llogaridhënien e platformave. Ai zbatohet në të gjithë BE-në, vendos detyrimet më të rrepta në platformat shumë të mëdha online dhe motorët e kërkimit, dhe krijon mjete rreth vlerësimit të riskut, transparencës, mbikëqyrjes dhe zbatimit. Kjo ka rëndësi, por do të ishte gabim të supozohej se vetëm rregullimi do ta zgjidhë problemin. Mund të ndihmojë në detyrimin e platformave që t'i marrin më seriozisht rreziqet sistemike, duke përfshirë rreziqet që lidhen me gjuhën e urrejtjes dhe dezinformimin e paligjshëm, por nuk mundet vetëm të rindërtojë besimin, të zvogëlojë polarizimin ose të zhbëjë efektet kumulative të radikalizimit të mjedisit. Me fjalë të tjera, DSA mund të kufizojë një pjesë të infrastrukturës përmes së cilës përhapet manipulimi, por nuk është një zëvendësim për rezistencën më të gjerë demokratike.

Për Ballkanin Perëndimor, vitet e ardhshme ka të ngjarë të përcaktohen nga një sfidë e dyfishtë: nga njëra anë, një përafrim më i ngushtë me kornizat rregullatore evropiane dhe nga ana tjetër, ekspozimi i vazhdueshëm ndaj mjediseve të brishta të informacionit. Puna e Këshillit të Evropës dhe ajo rajonale përkatëse tregojnë si vëmendjen në rritje ndaj qëndrueshmërisë së FIMI-t, ashtu edhe përgatitjen e pabarabartë për zbatimin në stilin DSA në të gjithë rajonin. Puna rajonale e kohëve të fundit ka theksuar se përputhshmëria me DSA-në duhet të jetë ndërsektoriale dhe pjesëmarrëse, dhe gjithashtu ka paralajmëruar se rregullimi i dëmit në internet mund të keqpërdoret nëse nuk bazohet në mbrojtjet e lirisë së shprehjes. Ky paralajmërim është veçanërisht i rëndësishëm në kontekstet ku kapja e medias, mbikëqyrja e dobët dhe polarizimi i lartë politik tashmë i ndërlikojnë përgjigjet ndaj dezinformimit dhe manipulimit (Council of Europe, 2025).

Një pyetje më komplekse është se në çfarë përmasash konsistente mund të zbatohet koncepti i FIMI-t në kontekste të ndryshme gjeopolitike. Sipas kornizës së EEAS-së, FIMI i referohet aktivitetit manipulues dhe ndërhyrës në hapësirën e informacionit nga një aktor i huaj. Megjithatë, ndërsa tensionet rreth modelit të qeverisjes së informacionit në Evropë po rriten, vija ndarëse midis angazhimit diplomatik, fushatës ideologjike dhe ndërhyrjes së mundshme në informacion mund të bëhet më e vështirë për t'u përcaktuar. Zhvillimet e fundit kanë nxjerrë në pah gjithashtu fërkimet në rritje rreth Aktit të Shërbimeve Dixhitale dhe politikave ndërkufitare të informacionit, duke ilustruar se sa e kontestuar po bëhet kjo hapësirë.

Kjo ka të ngjarë të jetë një nga sfidat përcaktuese të së ardhmes. Faza tjetër e këtij debati nuk do të jetë vetëm për identifikimin e aktorëve individualë, por edhe për të kuptuar se si formohen mjediset e informacionit, si përhapen narrativat dhe si ndikojnë ato në perceptimet e legjitimitetit, konfliktit dhe sjelljes së pranueshme. Nëse radikalizimi i mjedisit nxitet pjesërisht nga kushtëzimi i këtyre mjediseve, atëherë përgjigjet e ardhshme do të duhet të përqendrohen jo vetëm në zbulimin e manipulimit, por edhe në forcimin e qëndrueshmërisë në nivel shoqëror. Kjo përfshin rindërtimin e besimit, uljen e polarizimit dhe krijimin e kushteve në të cilat interpretimet më ekstreme të realitetit kanë më pak gjasa të zënë vend ose të përhapen.

REFERENCAT

1. AFP Fact Check. (2023). False and misleading content circulated during the unrest in France. https://factcheck.afp.com
2. Brady, W. J., Wills, J. A., Jost, J. T., Tucker, J. A., & Van Bavel, J. J. (2017). Emotion shapes the diffusion of moralized content in social networks. Proceedings of the National Academy of Sciences, 114(28), 7313–7318. https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1618923114
3. Balkan Investigative Reporting Network (BIRN). (2023). Kosovo remains vulnerable to disinformation, BIRN report concludes.
4. https://birn.eu.com/news-and-events/kosovo-remains-vulnerable-to-disinformation-birn-report-concludes/
5. Cinelli, M., Morales, G. D. F., Galeazzi, A., Quattrociocchi, W., & Starnini, M. (2021). The echo chamber effect on social media. Proceedings of the National Academy of Sciences, 118(9). https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.2023301118
6. Council of Europe. (2025). Strengthening resilience to FIMI in Eastern Europe and the Western Balkans. https://rm.coe.int/iris-extra-2025-strengthening-resilience-to-fimi-in-e-europe-w-balkans/488029863a
7. Davey, J., & Ebner, J. (2019). The Great Replacement: The violent consequences of mainstreamed extremism. Institute for Strategic Dialogue. https://www.isdglobal.org/isd-publications/
8. Democracy for Development (D4D). (2024, July 9). The need for fact-checking from the media in Kosovo.
9. https://d4d-ks.org/en/editorial/the-need-for-fact-checking-from-the-media-in-kosovo/
10. Douglas, K. M., Sutton, R. M., & Cichocka, A. (2019). The psychology of conspiracy theories. Current Directions in Psychological Science, 28(6), 538–542. https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0963721417718261
11. Edelman. (2024). Edelman Trust Barometer 2024. https://www.edelman.com/trust/2024/trust-barometer
12. Eurofound. (2023). Living, working and COVID-19: One year into the pandemic. https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2023/living-working-and-covid-19-one-year-into-the-pandemic
13. European Commission. (2024). The Digital Services Act. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act
14. European Commission. (2025). Code of Conduct on countering illegal hate speech online+ integrated into the DSA framework. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-conduct-illegal-hate-speech-online
15. European Council on Foreign Relations. (2021). Europe's invisible divides: How COVID-19 is polarising European politics. https://ecfr.eu/publication/europes-invisible-divides-how-covid-19-is-polarising-european-politics/
16. European External Action Service. (2022). 2nd EEAS report on foreign information manipulation and interference threats. https://www.eeas.europa.eu/eeas/2nd-eeas-report-foreign-information-manipulation-and-interference-threats_en

17. European External Action Service. (2025). 3rd EEAS report on foreign information manipulation and interference threats. https://www.eeas.europa.eu/eeas/3rd-eeas-report-foreign-information-manipulation-and-interference-threats-0_en

18. European External Action Service. (2026). 4th EEAS annual report on foreign information manipulation and interference threats. https://www.eeas.europa.eu/eeas/4th-eeas-annual-report-foreign-information-manipulation-and-interference-threats_en

19. Full Fact. (2023). False and misleading claims shared during the France riots. https://full-fact.org

20. Global Network on Extremism and Technology. (2022). Insights on networked online extremism and violent ecosystems. https://gnet-research.org

21. Horgan, J. (2008). From profiles to pathways and roots to routes: Perspectives from psychology on radicalization into terrorism. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 618(1), 80–94.

22. Institute for Strategic Dialogue. (2023). Online ecosystems, extremism and radicalisation research. https://www.isdglobal.org/isd-publications/

23. Institute for Strategic Dialogue. (2024). Monitoring influence and disinformation campaigns in the Western Balkans. https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2024/12/Monitoring-Influence-and-Disinformation-Campaigns-in-the-Western-Balkans.pdf

24. Macklin, G. (2019). The Christchurch attacks: Livestream terror in the viral video age. CTC Sentinel, 12(6), 18–29. https://ctc.westpoint.edu/the-christchurch-attacks-livestream-terror-in-the-viral-video-age/

25. Moonshot. (2022). Online radicalisation pathways. https://moonshotteam.com

26. Neumann, P. R. (2013). The trouble with radicalization. International Affairs, 89(4), 873–893.

27. OECD. (2023). Drivers of trust in public institutions in Europe. https://www.oecd.org/governance/trust-in-government/drivers-of-trust-in-public-institutions.htm

28. Pew Research Center. (2020). Global attitudes toward democracy in Europe and beyond. https://www.pewresearch.org/global/2020/02/27/global-attitudes-toward-democracy-in-europe-and-beyond/

29. Pew Research Center. (2023). Satisfaction with democracy and political systems over time. https://www.pewresearch.org/global/2023/03/22/satisfaction-with-democracy-and-political-systems/

30. Reuters. (2021, December 5). Several injured as Dutch COVID protest turns violent. https://www.reuters.com

31. Reuters. (2023a, July 1). France riots: unrest spreads after police shooting. https://www.reuters.com

32. Reuters. (2023b, July 4). France considers response to social media role in riots. https://www.reuters.com

33. Reuters. (2025b, August 7). Rubio orders U.S. diplomats to launch lobbying blitz against Europe's tech law. https://www.reuters.com/sustainability/society-equity/rubio-orders-us-diplomats-launch-lobbying-blitz-against-europes-tech-law-2025-08-07/

34. Reuters. (2026a, February 18). U.S. plans online portal to bypass content bans in Europe and elsewhere. https://www.reuters.com/world/us-plans-online-portal-bypass-content-bans-europe-elsewhere-2026-02-18/

35. Reuters. (2026b, March 18). JD Vance to visit Hungary ahead of April election. https://www.reuters.com

36. Reporters Without Borders. (2021). German protests against COVID-19 measures: Persecution of journalists behind the façade of a citizen movement. https://rsf.org/en/german-protests-against-covid-19-measures-persecution-journalists-behind-fa%C3%A7ade-citizen-movement

37. Van Bavel, J. J., et al. (2022). The role of social and political polarization in COVID-19 pandemic outcomes. Proceedings of the National Academy of Sciences, 119(14). https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.2119690119

38. Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. Science, 359(6380), 1146–1151. https://www.science.org/doi/10.1126/science.aap9559

39. Wiktorowicz, Q. (2005). Radical Islam rising: Muslim extremism in the West. Rowman & Littlefield.

Institute of Communication Studies

www.iks.edu.mk info@iks.edu.mk

